

**TURUN
YLIOPISTO**
Kauppakorkeakoulu

Tilintarkastajan riippumattomuus pienessä perheyrietyksessä

Laskentatoimen ja rahoituksen
kandidaatintutkielma

Laatija:
Jasmin Knaapi

Ohjaaja:
KTT Oana Apostol

7.5.2025

Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidutkielma

Oppiaine: Laskentatoimi ja rahoitus

Tekijä: Jasmin Knaapi

Otsikko: Tilintarkastajan riippumattomuus pienessä perheyriyksessä

Ohjaaja: KTT Oana Apostol

Sivumäärä: 45 sivua

Päivämäärä: 7.5.2025

Tilintarkastajan riippumattomuus on luotettavan tilintarkastuksen edellytys. Riippumattomuus varmistaa sen, että tilintarkastaja kykenee suorittamaan tilintarkastuksen objektiivisesti ilman ulkopuolisten tekijöiden vaikutusta hänen toimintaansa. Riippumattomuus ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys ja sen toteutumista tulee seurata jatkuvasti, koska siihen voi kohdistua monia erilaisia uhkatekijöitä. Riippumattomuus voi vaarantua esimerkiksi tilintarkastajan taloudellisista intresseistä, henkilökohtaisista suhteista tai häneen kohdistuvista paineista. Erityisesti pienissä perheyriyksissä riippumattomuuden säilyttäminen voi osoittautua haasteelliseksi, sillä niiden toimintaympäristö ja piirteet voivat paljonkin poiketa suuremmista ja säännellymmistä yriytyskokonaisuuksista.

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, mitkä tilanteet voivat vaarantaa tilintarkastajan riippumattomuuden pienessä perheyriyksessä. Uhkien tarkastelun viitekehyyksenä hyödynnetään IESBA:n luomaa uhkaluokittelua, jonka mukaan uhkat jaetaan oman edun uhkaan, oman työn tarkastamisen uhkaan, asian ajamisen uhkaan, läheisyyden uhkaan sekä painostuksen uhkaan. Lisäksi tutkielmassa pyritään tarjoamaan mahdollisia ratkaisuja riippumattomuuden turvaamiseksi pienessä perheyriyksessä. Tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, ja tutkimuskysymykseen pyritään vastaamaan aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta, joka liittyy pääosin tilintarkastajan rooleihin sekä pienten yriytysten ja perheyriytysten erityispiirteisiin. Tutkielman tarkoituksena on lisätä ymmärrystä tilintarkastajan riippumattomuudesta pienessä perheyriyksessä.

Tutkielman perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantuminen pienessä perheyriyksessä on monimutkainen kokonaisuus. Riippumattomuutta vaarantavia tilanteita pienessä perheyriyksessä havaitaan olevan muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoaminen, tilintarkastajan ja asiakkaan väliset pitkäaikaiset ja läheiset suhteet sekä keskittynyt omistusrakenne. Erityisesti NAS-palveluiden sekä asiakassuhteiden pitkäaikaisuuden tai läheisyyden katsotaan aiheuttavan monia uhkia samanaikaisesti. Monet uhkat ovat myös kytköksissä toisiinsa, jolloin ne voivat voimistaa toisten uhkien suuruutta. Pienessä perheyriyksessä oman edun uhka ja läheisyyden uhka voidaan katsoa olevan vakavimmat uhkat, sillä niillä on eniten vaikutusta muiden uhkien esiintymiseen. Keskeisimpinä uhkina voidaan pitää läheisyyden uhkaa ja painostuksen uhkaa, sillä jokainen tilanne on yhteydessä niihin. Riippumattomuuden turvaaminen pienessä perheyriyksessä edellyttää luonnollisesti sääntelyä, mutta olennaisesti myös tilintarkastajan ammatillista kykyä tarkastella omaa toimintaansa ja ympäröiviä olosuhteita kriittisesti.

Tämä tutkielma tarjoaa hyödyllistä tietoa erityisesti pienten perheyriytysten tilintarkastajille sekä muille aiheesta kiinnostuneille. Tulosten avulla tilintarkastajien on mahdollista tunnistaa pienissä perheyriyksissä ilmeneviä riippumattomuuden riskejä ennakoivasti ja pyrkiä minimoimaan tilanteista mahdollisesti aiheutuvien uhkien vakavuutta. Empirian puutteen vuoksi tämä tutkielma kuitenkin kannustaa jatkotutkimukselle, jossa selvitettäisiin ensisijaisesti tilintarkastajien omia näkemyksiä riippumattomuuteen vaikuttavista tekijöistä ja riippumattomuuden turvaamisesta pienessä perheyriyksessä.

Avainsanat: tilintarkastus, tilintarkastajan riippumattomuus, uhkatekijät, riippumattomuuden turvaaminen, pieni perheyriytys

SISÄLLYS

1	Johdanto	6
1.1	Johdatus aihepiiriin	6
1.2	Tutkielman tavoite ja rajaukset	7
1.3	Tutkielman menetelmä ja rakenne	8
2	Tilintarkastajan riippumattomuus	9
2.1	Tilintarkastuksen määrittely ja tavoitteet	9
2.2	Riippumattomuuden määrittely ja merkitys	10
2.3	Riippumattomuuden uhkatekijät	12
2.3.1	Oman edun uhka	13
2.3.2	Oman työn tarkastamisen uhka	13
2.3.3	Asian ajon uhka	14
2.3.4	Läheisyyden uhka	15
2.3.5	Painostuksen uhka	15
2.4	Riippumattomuuden turvaaminen ja sääntely	16
3	Tilintarkastus pienessä perheyryyksessä	19
3.1	Perheyryyksen määrittely	19
3.2	Perheyryyksen erityispiirteitä	20
3.3	Tilintarkastajan rooli pienessä perheyryyksessä	23
4	Tilintarkastajan riippumattomuus perheyryyksissä	26
4.1	Riippumattomuuden uhkatekijät pienessä perheyryyksessä	26
4.1.1	Oman edun uhka pienessä perheyryyksessä	26
4.1.2	Oman työn tarkastamisen uhka pienessä perheyryyksessä	27
4.1.3	Asian ajon uhka pienessä perheyryyksessä	28
4.1.4	Läheisyyden uhka pienessä perheyryyksessä	29
4.1.5	Painostuksen uhka pienessä perheyryyksessä	31
4.2	Riippumattomuuden turvaaminen pienessä perheyryyksessä	32
5	Yhteenveto ja johtopäätökset	35
	Lähteet	40

KUVIOT

Kuva 1 Tilintarkastajan riippumattomuutta uhkaavat tilanteet pienessä perheyriyksessä 37

1 Johdanto

1.1 Johdatus aihepiiriin

Tilintarkastus on olennainen keino parantaa yhteisön sidosryhmien luottamusta tilinpäätöstietojen oikeellisuuteen, ja myös yhteisö hyötyy saatuaan tilintarkastajalta tärkeitä neuvoja. Tilintarkastajan tehtävänä on arvioida ja havaita tilinpäätöksessä mahdollisesti esiintyviä puutteita ja virheellisyyskäsiä ja suunnitella tarkastustoimenpiteitä. Näiden avulla tilintarkastaja voi varmistua siitä, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhteisön tuloksesta ja taloudellisesta asemasta, eikä se sisällä olennaisia virheellisyyskäsiä. (Suomen Tilintarkastajat: Mitä tilintarkastus on?) Lisäksi yhteisö voi saada tilintarkastajalta arvokkaita neuvoja liittyen yritystoimintaa koskeviin seikkoihin (Horsmanheimo & Steiner 2017, 20).

Onnistuneen tilintarkastuksen keskeisenä edellytyksenä on kuitenkin tilintarkastajan riippumattomuus (Tomperi 2018, 11). Riippumattomuuden tulee säilyä koko toimeksiannon ajan ja tilintarkastajan on järjestettävä kaikki toimintansa riippumattomuuden turvaavalla tavalla (TTL 4:6). Riippumattomuudella tarkoitetaan yksinkertaistettuna sitä, että tilintarkastaja kykenee toimimaan objektiivisesti ilman, että ulkopuoliset tekijät voivat vaikuttaa tämän arvostelukykyyn. Riippumattomuus voidaan jakaa mielen riippumattomuuteen ja näkyvään riippumattomuuteen, joista ensimmäinen tarkoittaa tilintarkastajan henkistä asennoitumista tilintarkastustilanteessa, ja jälkimmäinen ulkopuolisten tarkkailijoiden käsitystä riippumattomuuden toteutumisesta ja siten tilintarkastuksen uskottavuudesta. Ilman riippumattomuuden toteutumista tilintarkastuksen tarkoitus eli informaation luotettavuudesta varmistuminen ei voi toteutua eikä tilintarkastuskertomuksen sisältöön voida siten luottaa. (Horsmanheimo ym. 2024, 225, 228–230.)

Tilintarkastajan riippumattomuuden varmistaminen on jatkuvasti ajankohtainen aihe, sillä riippumattomuudella on vaikutusta annettuun tilintarkastuskertomukseen ja tilintarkastuksen laatuun. Mikäli tilintarkastaja ei kykene pysymään riippumattomana, virheellisyyskäsiä ei välttämättä raportoida, jolloin koko tilintarkastuksen laatu heikkenee (Tepalagul & Lin 2015, 102).

Tilintarkastajan riippumattomuuteen kohdistuu useita uhkia, jotka voidaan jaotella tilintarkastajien kansainvälisten eettisten sääntöjen mukaan oman edun, oman työn tarkastamisen, asian ajamisen, läheisyyden sekä painostuksen uhkiin. Ne liittyvät esimerkiksi tilintarkastajan taloudellisiin intresseihin, aikaisempaan omaan työhön, asiakkaan aseman edistämiseen, liialliseen tuttuuteen ja tilintarkastajan kokemuksiin paineisiin. (*International Ethics Standards Board for Accountants*, IESBA 2024.) Tilintarkastuslain mukaan näissä tilanteissa tilintarkastajan on ryhdyttävä toimenpiteisiin

riippumattomuutensa turvaamiseksi (TTL 4:6). On havaittu, että tilintarkastajien suhtautuminen riippumattomuutta uhkaaviin tekijöihin vaihtelee tarkastuskohteena olevan asiakkaan tyyppin mukaan (Koch ym. 2012, 817).

Tilintarkastuksen on havaittu olevan perheyrietyksissä erilaista verrattuna muilla tavoilla omistettuihin yrityksiin (Gil ym. 2024, 3144), mikä osaltaan selittyy perheyrietyksille ominaisilla erityispiirteillä. Pienemmissä perheyrietyksissä on useimmiten keskittynyt omistusrakenne ja perheyrietyksissä yleisesti korostuu pitkäaikaisten ja henkilökohtaisten suhteiden tärkeys yrityksen kaikkien sidosryhmien kanssa. Lisäksi sukupolvenvaihdos ja tunteiden rooli yritystoiminnassa erottavat perheyrietyksen muista yrityksistä. (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 23, 147, 156, 181.) Erityisesti tilintarkastajan neuvonantoroolilla katsotaan olevan suurempi merkitys keskittyneen omistusrakenteen omaavissa perheyrietyksissä verrattuna hajautuneempaan perheyrietykseen (Collin ym. 2017, 15). Perheyrietysten erityispiirteillä on siis vaikutusta siihen, millainen rooli tilintarkastuksella on perheyrietyksissä (Gil ym. 2024, 3120), ja tilintarkastajan harjoittamilla rooleilla voi puolestaan olla vaarantavaa vaikutusta hänen riippumattomuuteensa.

Tutkielmassa käsiteltävä aihealue on tärkeä sen vuoksi, että perheyrietyksen tilintarkastus tutkimuksen kohteena on vasta viime aikoina saanut enemmän huomiota (Gil ym. 2024, 3119–3120), mutta erityisesti pienen perheyrietyksen tilintarkastajan riippumattomuutta käsitteleviä tutkimuksia ja kirjallisuutta on olemassa toistaiseksi hyvin rajallisesti. Tämä tutkielma täydentää olemassa olevaa kirjallisuutta tarjoamalla tietoa perheyrietyksen erityispiirteiden ja tilintarkastajan erilaisten roolien vaikutuksesta riippumattomuuteen. Käytännössä tutkielma auttaa tilintarkastajia ja muita aiheesta kiinnostuneita ymmärtämään, millaisia mahdollisia riskejä riippumattomuuteen kohdistuu pienissä perheyrietyksissä, ja miten riippumattomuus voidaan pienissä perheyrietyksissä turvata.

1.2 Tutkielman tavoite ja rajaukset

Tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella tilintarkastajan riippumattomuutta erityisesti pienissä perheyrietyksissä. Lisäksi tarkastellaan, millaiset keinot soveltuvat riippumattomuuden turvaamiseen pienessä perheyrietyksessä. Tutkielman painopiste on erityisesti riippumattomuuteen kohdistuvien viiden uhan käsittelyssä, jotka on luokiteltu oman edun uhkaan, oman työn tarkastamisen uhkaan, asian ajamisen uhkaan, läheisyyden uhkaan sekä painostuksen uhkaan. Näiden uhkien ilmenemistä pienen perheyrietyksen kontekstissa tarkastellaan soveltamalla aiempaa tieteellistä kirjallisuutta tilintarkastajan erilaisista rooleista sekä pienten yritysten ja perheyrietysten erityispiirteistä. Tutkielman tavoitteena on vastata tutkimuskysymykseen:

- Millaisissa tilanteissa aiheutuu uhkia tilintarkastajan riippumattomuudelle pienissä perheyrytyksissä, ja miten riippumattomuus voidaan näissä tilanteissa turvata?

Tutkielmassa keskitytään yksittäisten tilintarkastajien riippumattomuuden tarkasteluun erityisesti pienemmissä perheyrytyksissä, joissa tilintarkastus on lakisäätteistä. Rajauksen ulkopuolelle jäävät siis suuret perheyrytykset, sillä pienissä perheyrytyksissä riippumattomuudelle voi koitua suurempia uhkia, kun erityispiirteet korostuvat enemmän. Tutkielmassa hyödynnetään IESBA:n luomaa kansainvälistä uhkaviitekehystä, jolloin muut uhkaluokittelut jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Tutkielmassa hyödynnetään suomalaista lainsäädäntöä, mutta riippumattomuutta tarkastellaan yleisellä tasolla, sillä keskeinen tutkimuskirjallisuus on pääosin kansainvälistä, ja esimerkiksi Suomen tilintarkastuslakiin on vaikuttanut paljolti kansainväliset säännökset.

1.3 Tutkielman menetelmä ja rakenne

Tutkielma toteutetaan kirjallisuuskatsauksena. Tutkielmassa hyödynnetään kirjallisuutta liittyen tilintarkastukseen ja tilintarkastajan riippumattomuuteen, perheyrytyksiin sekä tilintarkastajan eri tehtäviin pienissä yrityksissä ja perheyrytyksissä. Tutkielmassa käytetään laajalti kirjallisuutta, joka käsittelee yleisesti pieniä yrityksiä tai kaiken kokoisia perheyrytyksiä, sillä pieniä perheyrytyksiä käsittelevää relevanttia kirjallisuutta on rajallisesti. Kirjallisuudesta ja aikaisemmin tehdyistä tutkimuksista löytynyttä tietoa vertaillaan ja sovelletaan vastaamaan tutkimuskysymystä. Lähdemateriaalina käytetään sekä kotimaisia että kansainvälisiä tieteellisten julkaisujen artikkeleita, tutkimuksia ja viranomaisten julkaisuja.

Tutkielma rakentuu viidestä luvusta. Johdantoluvun jälkeen luvussa 2 käsitellään tilintarkastajan riippumattomuutta yleisesti. Aiheen käsittely alkaa tilintarkastuksen käsitteen ja tavoitteiden määrittelyllä, minkä jälkeen siirrytään riippumattomuuden käsitteen ja merkityksen määrittelyyn. Tämän jälkeen tarkastellaan riippumattomuuden uhkatekijöitä, riippumattomuuden turvaamista ja siihen liittyvää sääntelyä. Luku 3 syventyy käsittelemään perheyrytyksiä. Aluksi määritellään, mitä perheyrytyys tarkoittaa, minkä jälkeen siirrytään tarkastelemaan perheyrytyksiin liittyviä erityispiirteitä. Lisäksi luvussa käsitellään tilintarkastajan erilaisia rooleja perheyrytyksissä. Luvussa 4 tarkastellaan tilintarkastajan riippumattomuutta perheyrytyksissä. Luvun keskiössä on tilintarkastajan riippumattomuuteen kohdistuvien viiden uhkan käsittely pienen perheyrytyksen kontekstissa. Luvun lopuksi tarkastellaan, millä keinoilla tilintarkastajan riippumattomuutta voitaisiin turvata pienissä perheyrytyksissä. Tutkielman viimeinen luku sisältää yhteenvedon, johtopäätökset sekä tutkielman kritiikin ja jatkotutkimusideat.

2 Tilintarkastajan riippumattomuus

Tässä luvussa tarkastellaan tilintarkastajan riippumattomuutta yleisesti. Aluksi pohjustetaan, mitä tilintarkastus tarkoittaa ja mikä sen merkitys on, minkä jälkeen siirrytään käsittelemään tilintarkastajan riippumattomuutta ja sen merkitystä. Tämän jälkeen esitellään IESBA:n luokittelun mukaiset riippumattomuuden uhkatekijät perusteellisesti ja annetaan konkreettisia esimerkkejä uhkatekijöistä. Luvun lopuksi tarkastellaan yleisellä tasolla riippumattomuuden turvaamista sekä siihen liittyvää sääntelyä ja muuta ohjeistusta.

2.1 Tilintarkastuksen määrittely ja tavoitteet

Tilintarkastuksella tarkoitetaan yhteisöjen ja säätiöiden taloudellisten tietojen, kuten kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastamista. Lisäksi se kattaa myös yhteisön ja säätiön hallinnon tarkastuksen. (TTL 3:1.) Kirjanpidon tarkastus käsittää nimensä mukaisesti yhtiön kirjanpidon, siihen liittyvien tositteiden ja erilaisten myynti- ja ostosopimusten tarkastuksen. Tilinpäätöksen tarkastuksen kohteena ovat tuloslaskelma, tase, liitetiedot ja tiettyjen kriteerien täytyessä myös toimintakertomus. Hallinnon tarkastus kattaa yhteisön sisäisten, virallisten ja verotukseen liittyvien asiakirjojen tarkastamisen. Lisäksi hallinnon tarkastukseen kuuluu yhteisön tietojärjestelmien asianmukaisen toiminnan sekä johdon laskentatoimen tarkastus. (Riistama 2000, 69–71.)

Tilintarkastuksen ensisijainen tehtävä on varmistaa, onko yhtiö raportoinut toiminnastaan ja taloudestaan oikein ja sovittujen sääntöjen mukaisesti (Riistama 1999, 15). Käytännössä tilintarkastuksen suorittamisella on kaksi tavoitetta, jotka liittyvät tilintarkastajan tilintarkastuslausuntojen antamiseen. Lausunnon antamista varten tarkastuksen tavoitteena on ensinnäkin saada selvyys siitä, onko tilinpäätös laadittu lain vaatimusten mukaisesti, ja antaako tilinpäätös kirjanpitolain mukaisen oikean ja riittävän kuvan yrityksen toiminnan tuloksesta ja sen taloudellisesta asemasta. Toisena tavoitteena on selvittää, onko yrityksen toimintakertomus laadittu voimassa olevien lakien ja säädösten mukaisesti, sekä vastaavatko tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen tiedot toisiaan. Tilintarkastukseen sisältyvän hallinnon tarkastuksen tavoitteena on arvioida yritysjohton toiminnan laillisuutta. (Horsmanheimo ym. 2024, 96–97.)

Tilintarkastuksen tarpeellisuutta on perusteltu esimerkiksi agenttiteorian näkökulmasta. Päämies-agenttisuhte syntyy, kun päämies siirtää agentille päätöksentekovaltaa. Taustalla on oletus, että kumpikin osapuoli maksimoi omaa etuaan, jolloin agentti ei toimi päämiehen kannalta parhaalla tavalla ja syntyy intressiristiriitoja. Intressiristiriitojen vähentäminen puolestaan aiheuttaa agenttikustannuksia, jotka voidaan jakaa valvontakustannuksiin (*monitoring costs*), jotka aiheutuvat

päämiehen tarpeesta valvoa ja rajoittaa agentin toimia, sekä sitouttamiskustannuksiin (*bonding cost*), jotka liittyvät agentin tarpeeseen vakuuttaa päämies siitä, ettei agentti toimi päämiehen edun vastaisesti. (Jensen & Meckling 1976, 308.) Esimerkiksi yrityksessä päämiehenä toimii osakkeenomistajat ja agenttina yrityksen johto. Intressiristiriitoja syntyy, sillä päämies ei pysty aina valvomaan agentin toimintaa eikä päämiehellä ole käytettävissään yhtä paljon tietoa yrityksestä kuin agentilla. Tilintarkastuksen keskeisenä tehtävänä on informaation oikeellisuuden varmistaminen, ja näin ollen sillä on tärkeä rooli myös päämiehen ja agentin välisten intressiristiriitojen vähentämisessä (Horsmanheimo & Steiner 2017, 24–25) sekä agenttikustannusten minimoimisessa (Riistama 1999, 49).

Alun perin tilintarkastuksen tarve perustui omistajien tarpeeseen saada yrityksen johdolta oikea kuva yrityksen taloudesta ja toiminnasta. Sittemmin tarve luotettavan taloudellisen tiedon saamiselle on laajentunut käsittämään myös useita muita yrityksen sidosryhmiä, kuten sijoittajia, sopimuskumppaneita, yrityksen työntekijöitä sekä viranomaisia. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 23.) Tilintarkastustyöllä on siis merkittävä rooli yritysten omistajien, mutta myös sidosryhmien etujen suojelemisessa parantamalla yritysraporttien luotettavuutta. Toisaalta sidosryhmät eivät voi olla varmoja informaation luotettavuudesta, jos heillä ei ole varmuutta tilintarkastajan riippumattomuudesta. Onnistuneen tilintarkastuksen yhtenä vaatimuksena on täten tilintarkastajan riippumattomuuden toteutuminen tarkastettavasta kohteesta. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 277.)

2.2 Riippumattomuuden määrittely ja merkitys

Tilintarkastajan riippumattomuutta pidetään yhtenä tilintarkastuksen lähtökohdista sekä keskeisistä edellytyksistä (Horsmanheimo ym. 2024, 225). Vaikka riippumattomuuden käsitteelle ei löydy täysin yksiselitteistä määritelmää, sen perusidea on kuitenkin maailmanlaajuisesti yleisesti ymmärretty ja hyväksytty päämäärä (Sarja 1999, 79). Riippumattomuudella tarkoitetaan, että tilintarkastaja ei saa olla riippuvainen tarkastettavasta kohteesta. Lisäksi sillä tarkoitetaan, että tilintarkastaja voi vapaasti valita tarkastettavat kohteet, tarkastuksen laajuuden sekä siihen käytettävät menetelmät. (Tomperi 2018, 11.) Saarikivi (2000, 62) muotoilee riippumattomuuden käsitteen siten, että tilintarkastaja ei ole riippuvainen muista tai ei ole niiden vaikutusvallan alainen, eivätkä muut henkilöt voi vaikuttaa tilintarkastajan toimintaan kielteisellä tavalla. Näiden lisäksi Riistama (1999, 31) esittää, että lopputuloksella ei saa olla vaikutusta riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastustyöhön ja raportteihin. Saarikivi (2000, 63) on kiteyttänyt riippumattomuuden määritelmän tilintarkastajan vapaudeksi riippuvuussuhteista, jotka voivat

vaikuttaa toiminnan objektiivisuuteen, ja näin ollen kolmansien osapuolten on mahdollista luottaa tilintarkastajan asianmukaiseen toimintaan.

Tilintarkastajien kansainvälisiä eettisiä periaatteita laativa *International Ethics Standards Board for Accountants* (IESBA) on jaotellut riippumattomuuden kahteen osa-alueeseen: mielen riippumattomuuteen (*independence of mind*) ja näkyvään riippumattomuuteen (*independence in appearance*). Mielen riippumattomuudella tarkoitetaan tilintarkastajalla vallitsevaa mielentilaa ja asennoitumista, jotka mahdollistavat rehellisen toiminnan sekä objektiivisten ja kriittisten ratkaisujen tekemisen ilman, että ulkoiset vaikutukset heikentävät ammatillista arviointikykyä. (IESBA 2024, 139.) Toisin sanoen, mieleltään riippumaton tilintarkastaja kykenee itsenäisesti huomioimaan kaikki sellaiset asiat, jotka voivat vaikuttaa tilintarkastukseen (Horsmanheimo ym. 2024, 229). Näkyvä riippumattomuus puolestaan liittyy siihen, millaisena ulkopuolinen näkee tilintarkastajan toiminnan. Tilintarkastajan tulee välttää sellaisia asioita ja olosuhteita, jotka voivat olennaisesti saada ulkopuolisen tarkastelijan epäilemään tilintarkastajan rehellisyyttä, objektiivisuutta ja ammatillista arviointikykyä. (IESBA 2024, 139.) Näiden molempien osa-alueiden samanaikainen toteutuminen onkin ehdoton vaatimus riippumattomuuden toteutumiselle (Saarikivi 2000, 64).

Tilintarkastuslaki edellyttää tilintarkastajaa noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa toiminnassaan (TTL 4:3). Tämä on tärkeä vaatimus riippumattomuuden kannalta, sillä hyvän tilintarkastustavan noudattaminen turvaa omalta osaltaan riippumattomuutta (Horsmanheimo & Steiner 2017, 282). Hyvän tilintarkastustavan määritelmä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, sillä siihen vaikuttavat huolellisten ammattihenkilöiden noudattamat toimintatavat, kansainväliset tilintarkastusstandardit, lait ja asetukset, viranomaispäätökset ja tuomioistuinten ratkaisut, alan ammattikirjallisuus sekä ammattieettiset periaatteet (Horsmanheimo & Steiner 2017, 160). Se on säännös, joka ohjaa tilintarkastajan toimintaa ja määrittelee, millä tavalla tilintarkastus tulee suorittaa. Hyvään tilintarkastustapaan kuuluu lisäksi hyvä tilintarkastajatapa, johon sisältyy muun muassa objektiivisuuden, huolellisuuden ja salassapidon eettiset velvoitteet. (Saarikivi 2000, 61; Tomperi 2018, 20.) Koska riippumattoman toiminnan eräitä edellytyksiä ovat rehellisyys, objektiivisuus ja ammatillinen pätevyys, hyvän tilintarkastustavan noudattaminen kytkeytyy olennaisesti riippumattomuuden turvaamiseen.

Käytännössä tilintarkastajan on mahdotonta olla täydellisesti riippumaton toiminnassaan. Tilintarkastaja on aina osittain riippuvainen muista henkilöistä ja asioista, ja tästä eräänä esimerkkinä toimii riippuvaisuus tarkastuskohteiden laatimista taloudellisista ja muista yritystä

koskevista aineistoista. (Saarikivi 2000, 62–63.) Tilintarkastajan on siis nojaututtava tarkastettaviensa yhtiöiden antamiin taloudellisiin tietoihin ja luottaa mahdollisiin johdon antamiin lisätietoihin. Tämän vuoksi on siis erityisen tärkeää, että tilintarkastaja kykenee hyödyntämään ammattimaista skeptisyyttään (Hurtt ym. 2013, 69) ja siten omalta osaltaan turvaamaan riippumattomuuttaan. Ammatillinen skeptisyys tarkoittaa kyseenalaistavaa näkökulmaa, huolellisuutta virheellisyyksien tunnistamisessa sekä tilintarkastusevidenssin kriittistä arviointia (Horsmanheimo & Steiner 2017, 133). Riippumattomuutta heikentäviä tekijöitä tulisi aina olla niin pieni määrä kuin mahdollista, jotta tilintarkastusraporttien käyttäjät voivat luottaa tilintarkastajan tarkastustoiminnan ja siten tilintarkastusraporttien objektiivisuuteen (Saarikivi 2000, 63).

Tilintarkastajan riippumattomuus on siis keskeinen edellytys menestyksekkäälle tilintarkastukselle, koska silloin kyetään toimimaan tarkastustilanteessa objektiivisesti ja rehellisesti. Riippumattomuus tarjoaa tarkastuskohteen sidosryhmille varmuuden siitä, että informaatio ei sisällä olennaisia virheellisyyksiä ja siten tarkastettuun informaatioon voi luottaa. Näiden lisäksi riippumattomuuden turvaaminen on tärkeää sen vuoksi, että tilintarkastaja voi omalla toiminnallaan joko heikentää tai vahvistaa ulkopuolisten luottamusta myös muiden tilintarkastajien riippumattomuuteen (Riistama 1999, 36). Näin ollen jokaisen tilintarkastajan tulisi omalta osaltaan suojella riippumattomuuttaan kaikissa tilanteissa, koska se toimii perustana koko tilintarkastustoiminnan luotettavuudelle.

2.3 Riippumattomuuden uhkatekijät

Tilintarkastajan riippumattomuuteen ja siten myös tilintarkastuksen laatuun kohdistuu mahdollisia uhkatekijöitä. Näitä riippumattomuutta vaarantavia tilanteita ei kuitenkaan voida yksilöidä tyhjentävästi, sillä uhkan vakavuuden arviointi on tapauskohtaista (Saarikivi 2000, 163). Yksityiskohtaisen määrittelyn puutteen vuoksi riippumattomuuden vaarantaville tilanteille on olemassa useita eri luokittelutapoja (ks. Saarikivi 2000, 66–69). IESBA (2024, 31) on luokitellut riippumattomuuden uhat viiteen osa-alueeseen, ja tämä luokittelu on käytössä myös Euroopan unionin (EU) tilintarkastusdirektiivissä ja Suomen tilintarkastuslaissa. Näitä ovat oman edun uhka (*self-interest threat*), oman työn tarkastamisen uhka (*self-review threat*), asian ajamisen uhka (*advocacy threat*), läheisyyden uhka (*familiarity threat*) sekä painostuksen uhka (*intimidation threat*). Uhkien esiintyvyys on tilanneriippuvaista, ja tutkimuskirjallisuudessa esiintyy erilaisia näkemyksiä eri uhkien vakavuudesta ja yleisyydestä. Tässä alaluvussa käsitellään kyseisiä uhkia yleisellä tasolla, ja niiden esiintymistä pienen perheyriytyksen kontekstissa tarkastellaan myöhemmin luvussa 4.

2.3.1 Oman edun uhka

Oman edun uhka aiheutuu, kun taloudellinen tai muu intressi vaikuttaa epäsovivalta tavalla tilintarkastajan arvostelukykyyyn tai käyttäytymiseen (IESBA 2024, 31). Taloudellinen intressi voi olla välitön tai välillinen. Välitön taloudellinen intressi voi olla esimerkiksi tilintarkastajan suora osakeomistus tai muu arvopaperiomistus tarkastuskohteessa. Välillinen taloudellinen intressi voi olla esimerkiksi tilintarkastajan omistusosuus sellaisessa yhtiössä, jolla puolestaan on omistuksia tilintarkastajan tarkastettavassa kohteessa. Välillinen etuus katsotaan merkittäväksi, jos se antaa tilintarkastajalle mahdollisuuden vaikuttaa tarkastuskohteen päätöksentekoon. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 287.) Taloudellisten intressien aiheuttama ongelma piilee siinä, että tilintarkastajalla saattaa olla houkutus tehdä häntä itseään hyödyttäviä ratkaisuja, jolloin riippumattomuus vaarantuu (Sarja 1999, 137).

Muu intressi liittyy esimerkiksi asiakkaan maksaman tilintarkastuspalkkion suuruuteen ja sen merkittävään osuuteen tilintarkastajan tuloista (Horsmanheimo & Steiner 2017, 287). Kohtuuttoman suuret palkkiot voivat heikentää riippumattomuutta, kun tilintarkastaja tuntee olevansa tästä velkaa asiakkaalle ja näin ollen suosii tätä. Lisäksi asiakas voi käyttää suuren palkkion maksamatta jättämistä uhkailun keinona pyrkiessään vaikuttamaan tilintarkastajan toimintaan. (Dogui ym. 2014, 16–17.) Palkkio voi siis pahimmillaan toimia asiakkaan manipulointikeinona vaikuttaa siihen, että tilintarkastajan toiminta toteutetaan asiakkaan etujen mukaisesti (Sarja 1999, 141), jolloin riippumattomuus vaarantuu.

Oman edun uhkaan sisällytetään tilintarkastuslain 4:6 mukaan myös tilintarkastajan ja tarkastuskohteen väliset muut kuin tavanomaiset liikesuhteet. Tavanomaisina liikesuhteina pidetään esimerkiksi vakuutus- ja pankkipalveluita sekä toimistotarvikkeiden ja it-ohjelmistojen ostamista. Muuna kuin tavanomaisena liikesuhteena voidaan pitää tilannetta, jossa tavaroiden tai palvelujen hankkiminen tapahtuu poikkeuksellisen edullisesti, ellei etu ole arvoltaan vähäinen. Kyseessä ei ole tavanomainen liikesuhde myöskään silloin, jos tilintarkastaja tarkastaa sellaisia työnantajayhtiönsä omistajan yhtiöitä tai muita yhtiöitä, joissa omistajan on mahdollista vaikuttaa tilintarkastuspäätöksiin ja siten tilintarkastuksen lopputulokseen. Näissä tilanteissa riippumattomuus vaarantuisi niin merkittävästi, että toimeksiantoa ei saa ottaa vastaan. (HE 194/2006, 43–44.)

2.3.2 Oman työn tarkastamisen uhka

Tilintarkastajan riippumattomuus on vaarassa, jos hän tarkastaa työtä, jonka tekemisessä hän tai hänen tilintarkastusyhteisönsä on ollut mukana. Oman työn tarkastamisen riski liittyy siihen, että

tilintarkastaja ei asianmukaisesti arvioi omiensa tai kollegoidensa aiempien päätösten tai toiminnan lopputuloksia, joita tilintarkastaja hyödyntää tehdessään nykyisiä ratkaisuja. (IESBA 2024, 31.) Tilintarkastajan ei ole mahdollista itse hoitaa tarkastamansa yrityksen kirjanpitoa ilman, että riippumattomuus vaarantuu. Riippumattomuus on vaarassa myös tilintarkastajan toimiessa sekä tilintarkastus- että kirjanpito-yhtiön johdossa, jos hän toimii kyseisen kirjanpito-yhtiön asiakkaiden tilintarkastajana. (Riistama 1999, 33.)

Horsmanheimon ja Steinerin (2017, 288) mukaan oman työn tarkastamisen uhkaan liittyy myös esimerkiksi tilintarkastajan antama neuvonta tai aiemmat päätökset, koska ne saattavat johtaa objektiivisuuden puutteeseen ja siten riippumattomuuden vaarantumiseen. Tilintarkastustehtävästä erillinen neuvonantotoiminta voi heikentää tilintarkastajan objektiivisuutta, jos tarkastettavana on asioita, joihin hän tai hänen työnantajayhteisönsä on antanut neuvontaa tarkastuskohteelle, sillä näillä aiemmilla suosituksilla voi olla vaikutusta tilintarkastajan tekemiin päätöksiin tilintarkastusta suorittaessa (Saarikivi 2000, 372). Aikaisemman neuvonannon aiheuttaman riskin suuruus riippumattomuudelle riippuu paljolti neuvonannon luonteesta. Jos neuvonanto on liittynyt vain tosiasioiden selvittämiseen, riippumattomuuden vaarantuminen ei ole niin merkittävää verrattuna siihen, jos tilintarkastajan antamilla neuvoilla on ollut merkittävää vaikutusta tarkastuskohteen päätöksentekoon. Tällöin riippumattomuuden turvaamiseksi on toteutettava erityisen tehokkaita toimenpiteitä, sillä tilintarkastaja ei saa osallistua yhtiön päätöksentekoon. (HE 194/2006, 44.)

2.3.3 Asian ajon uhka

Asian ajon uhka syntyy tilanteessa, jossa tilintarkastaja edistää asiakkaan tai työnantajayhteisön näkemyksiä niin paljon, että tilintarkastajan objektiivisuus on uhattuna (IESBA 2024, 31). Riippumattomuus on vaarassa, jos tilintarkastaja joutuu ristiriitatilanteessa asettumaan joko tarkastettavan kohteen tai sen vastapuolen puolelle (Saarikivi 2000, 68). Tilintarkastuslaissa määrätään, että tilintarkastajan on aloitettava riippumattomuutta turvaavat toimenpiteet, kun hän toimii oikeudenkäynnissä tai muussa asiassa tarkastuskohteen puolesta tai sitä vastaan (TTL 4:6).

Asian ajon uhkaan kytkeytyy myös oman työn tarkastamisen uhka siinä tapauksessa, jos tilintarkastaja joutuu arvioimaan tarkastuskohteen onnistumismahdollisuuksia riita-asiassa ja jos tällä arviolla on vaikutusta tilinpäätökseen sisältyviin lukuihin. Tarkastuskohteen asioiden ajamisesta koituvan riippumattomuuden uhkan vakavuus riippuu tilintarkastajan roolista. Jos hän aktiivisesti puolustaa tarkastuskohdetta riitojen ratkaisemiseksi, riski riippumattomuuden vaarantumiselle kasvaa. Riski puolestaan pienenee, jos tilintarkastaja tarjoaa vain vähäistä asiantuntijaneuvontaa tarkastuskohteeseen liittyvässä oikeudellisessa asiassa. (HE 194/2006, 44.)

2.3.4 Läheisyyden uhka

Läheisyyden uhka aiheutuu tilanteessa, kun tilintarkastajalla on pitkä tai läheinen suhde asiakkaan tai työnantajayhteisön kanssa. Tällöin tilintarkastaja saattaa suhtautua liian myönteisesti näiden intressejä kohtaan tai hyväksyy näiden toiminnan ilman riittävää kriittisyyttä. (IESBA 2024, 31.) Liian läheisen suhteen vuoksi tilintarkastaja ei välttämättä hanki tarpeeksi tilintarkastusevidenssiä tarkastuksen tueksi, vaan saattaa täysin luottaa johdon antamiin tietoihin (Saarikivi 2000, 68). Läheisyyden uhka voi esiintyä esimerkiksi tilanteessa, jossa tilintarkastajan lähisukulainen tai perheenjäsen toimii tarkastuskohteen johdossa (IESBA 2024, 85), ja tällöin objektiivinen arviointikyky heikkenee läheisen suhteen vuoksi. Sukulaisuussuhteet eivät kuitenkaan näyttäyty kaikille samalla tavalla, minkä vuoksi niiden vaikutus tilintarkastajan toimintaan vaihtelee yksilöllisesti (Sarja 1999, 131). Jos tilintarkastajan ja tarkastuskohteen johdon tai henkilöstön välille muodostuu lyhytaikaisen tai pitkäaikaisen suhteen myötä ystävyys- tai muu suhde, tämä on omiaan vaarantamaan tilintarkastajan riippumattomuuden (HE 194/2006, 45). Sarja (1999, 131) toteaa, että ystävyysuhde voikin luoda tilintarkastajan ja asiakkaan välille jopa merkittävämmän tunnesiteen kuin sukulaisuussuhde.

Hallituksen esityksen (194/2006, 45) mukaan läheisyyden uhka tulee kyseeseen myös silloin, kun tilintarkastajalla on suhde sellaiseen tarkastuskohteessa toimivaan henkilöön, jolla on päätösvaltaa tarkastuskohteen kannalta merkittävässä asioissa ja tämä henkilö osallistuu toimeksiantoon. Lisäksi läheisyyden uhka saattaa syntyä, jos tilintarkastaja siirtyy tarkastuskohteen palvelukseen. Tällöin tilintarkastusyhteisön pitää varmistua siitä, ettei sen ja siirtyvän tilintarkastajan välille jää sellaisia yhteyksiä, jotka voisivat heikentää tilintarkastajan riippumattomuutta.

2.3.5 Painostuksen uhka

Painostuksen uhka tarkoittaa tilannetta, jossa tilintarkastaja ei toimi objektiivisesti häneen kohdistuvien todellisten tai koettujen paineiden takia. Tähän liittyy olennaisesti myös yhtiön kohtuuton vaikutusvallan käyttö tilintarkastajan toimintaa kohtaan. (IESBA 2024, 31.) Asiakkaan käyttämä uhkailu ja painostus voivat vaikuttaa tilintarkastajan toiminnan objektiivisuuden ja ammatillisen huolellisuuden toteutumiseen (HE 194/2006, 45). Umarin ja Anandarajanin (2004, 99) mukaan tilintarkastajan kokemat paineet voidaan jakaa kahteen ulottuvuuteen, jotka ovat paine asiakkaan säilyttämisestä sekä paine myötäillä yritys johdon tahtoa. He havaitsivat, että paine asiakkaan säilyttämisestä koetaan suurempana verrattuna paineeseen myötäillä yritysjohtoa.

Painostuksen uhka voi käydä ilmi esimerkiksi irtisanomisuhkailun muodossa sellaisissa tilanteissa, joissa tilintarkastajan ja tarkastuskohteen välillä esiintyy erimielisyyttä liittyen sovellettaviin laskentaperiaatteisiin tai taloudellisten raporttien esittämistapaan (IESBA 2024, 42). Toinen esimerkki painostuksen uhasta liittyy siihen, kun tarkastuskohde painostaa tilintarkastajaa supistamaan tarkastustyön laajuutta, jotta tarkastuskohde voi pienentää tilintarkastajalle maksettua palkkiota (IAASB II 2021, 183). Riistama (1999, 36) painottaa, että tarkastuskohteen johdossa toimivilla henkilöillä ei saa olla minkäänlaista vaikutusta tilintarkastajan toimintaan esimerkiksi rajoittamalla tarkastuksen koskemaan vain tiettyjä asioita tai toimintoja tai neuvomalla tilintarkastajaa tarkastuksen tekemisessä. Tarkastuskohteella ei saa myöskään olla vaikutusta tilintarkastajan raporteissa esittämiin tietoihin ja raporttien esittämistapaan.

2.4 Riippumattomuuden turvaaminen ja sääntely

Tilintarkastaja on aina jossain määrin riippuvainen muista henkilöistä ja asioista (Saarikivi 2000, 62), joten on erityisen tärkeää pystyä minimoimaan riippumattomuutta uhkaavat tekijät. Näin ollen on tärkeää, että tilintarkastaja kykenee tunnistamaan riippumattomuutta uhkaavia tekijöitä, jotta hän pystyy valitsemaan oikeanlaiset toimenpiteet riippumattomuutensa turvaamiseksi. Ulkopuolisen tarkastelijan on kuitenkin mahdoton arvioida tilintarkastajan mielen riippumattomuutta ja sen toteutumista. Näin ollen näkyvään riippumattomuuteen kohdistuva sääntely ja muu ohjeistus on olennaista, jotta ulkopuolinen kykenee arvioimaan tilintarkastajan toiminnan asianmukaisuutta ja siten riippumattomuuden toteutumista. Lainsäädännön ohella tärkeässä roolissa ovat tilintarkastajan ammattieettiset ohjeet ja toimintaperiaatteet, joiden tarkoituksena on parantaa ammattikuntaa kohtaan tunnettua luottamusta ohjaamalla tilintarkastajan toimintaa toivottuun suuntaan ja auttamalla tätä tunnistamaan vääränlaiset toimintatavat. (Sarja 1999, 162–165, 193.)

Uhkatekijä voidaan parhaassa tapauksessa kumota kokonaan eliminoimalla kyseisen uhan aiheuttavat olosuhteet. Mikäli tämä ei ole mahdollista, hyödynnetään riippumattomuuden suojoitoimenpiteitä, joilla voidaan pienentää riippumattomuuden vaarantavan tekijän vaikutus hyväksyttävälle tasolle. (IESBA 2024, 33.) Suojoitoimenpiteitä ovat muun muassa tilintarkastajan toimikausien rajoittaminen, tilintarkastajan rotaatio eli kierrättäminen sekä tilintarkastuksen lisäpalveluiden tarjoamisen rajoittaminen. Lisäksi määräykset liittyen tilintarkastuspalkkion suuruuteen ja siitä päättävään tahoon sekä tilintarkastajan omistusosuuksien rajoittaminen tarkastuskohteessa auttavat vahvistamaan riippumattomuutta. (Sarja 1999, 215–218.) Mikäli suojoitoimenpiteetkään eivät kykene pienentämään uhkaa, kyseisestä toimeksiannosta tulee luopua kokonaan (IESBA 2024, 33).

Tilintarkastajan riippumattomuuden toteutumisen arviointia on tehtävä riittävän usein (HE 194/2006, 43). Koska riippumattomuusvaatimus koskee tilintarkastajan omaa toimintaa, tämän tulee pääasiallisesti itse huolehtia riippumattomuuden toteutumisesta, mutta myös tilintarkastajan valitsijan on tärkeä arvioida sitä. Riippumattomuuden vaarantumisesta voi ilmoittaa kuka tahansa tarkastuskohteessa toimiva tai täysin sen ulkopuolinen taho. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 316.) Suomessa tilintarkastajien toimintaa valvoo Patentti- ja rekisterihallituksen tilintarkastusvalvonta. Mikäli tilintarkastusvalvonta saa ilmoituksen tilintarkastajan epäasianmukaisesta toiminnasta, tilintarkastuslautakunta määrää seuraamuksista. (TTL 7.) Näitä voivat olla huomautus tai varoitus, tilintarkastajan hyväksymisen peruuttaminen, määräaikainen kielto toimia tilintarkastajana, määräaikainen kielto toimia tilintarkastusyhteisön hallinnossa, tai seuraamusmaksu (TTL 10).

Tilintarkastajan tulee olla riippumaton kaikessa toiminnassaan ja järjestää toimintansa riippumattomuuden turvaavalla tavalla. Mikäli riippumattoman toiminnan järjestäminen ei ole mahdollista, hänen tulee kieltäytyä tai luopua tehtävästä. Toimeksiannosta kieltäytyminen tai luopuminen ei kuitenkaan ole vaadittua silloin, kun riippumattomuuteen vaikuttavia tekijöitä ei pidetä vakavina, tai kun tilintarkastaja on aloittanut riippumattomuutta turvaavat toimenpiteet. (TTL 4:6.) Tilintarkastuslain 4:7 esteellisyyssäätelyssä luetellaan tilanteet, joiden katsotaan aina vaarantavan tilintarkastajan riippumattomuuden (Horsmanheimo ym. 2024, 232). Tilintarkastaja on esteellinen suorittamaan toimeksiantoa, jos hän toimii tarkastettavan tai samaan konserniin kuuluvan yhtiön johdossa, yhtiön kirjanpidon tai varojen hoitajana tai valvojana, tai hänellä on palvelussuhde yhtiöön tai edellä mainituissa tehtävissä toimiviin henkilöihin. Myös omistus- tai muu oikeus voittoa tavoittelevassa yhtiössä, yhtiöltä saatu tai sille annettu rahalaina, vakuus tai muu etuus sekä yhtiön rahoitusvälineen omistaminen tai siitä taloudellisesti hyötyminen aiheuttavat esteellisyyden. Esteellisyyserusteita ovat myös tilintarkastajan puolison, sisaruksen tai muun lähisukulaisen toimiminen tarkastuskohteen johdossa, kirjanpitäjänä tai varainhoidossa, taikka perheenjäsenen tai lähisukulaisen merkittävä omistus- tai muu oikeus tarkastettavana olevassa, voittoa tavoittelevassa yhtiössä. (TTL 4:7.) Tilintarkastuslain muita riippumattomuutta turvaavia säännöksiä katsotaan olevan säännökset, jotka koskevat tilintarkastajan hyväksymistä, tilintarkastajan määritelmää ja kelpoisuutta sekä ammattieettisten periaatteiden ja hyvän tilintarkastustavan noudattamista (Horsmanheimo ym. 2024, 233).

Suomen tilintarkastussäädännön sisältöön on olennaisesti vaikuttanut EU:n tilintarkastusdirektiivi sekä kansainväliset standardit. EU:n tilintarkastusdirektiivin tarkoitus on varmistaa tilinpäätösten uskottavuus, luotettavuus sekä sijoittajien luottamus pääomamarkkinoihin. Se käsittelee laajasti tilintarkastajaa ja tilintarkastusta koskevia vaatimuksia, ja siihen sisältyy myös vaatimuksia

riippumattomuudelle. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 128, 130.) Kansainvälisen Tilintarkastajaliiton, *International Federation of Accountants* (IFAC), yhteydessä toimiva itsenäinen standardointielin *International Auditing and Assurance Standards Board* (IAASB) on laatinut kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja, joita kutsutaan ISA-standardeiksi (*International Standards of Auditing*). Ne määrittävät peruseriaatteet ja päämäärät tilintarkastuksen eri vaiheille ja ohjeistavat tilintarkastajaa tarkastuksen suorittamisessa ja sen dokumentoinnissa. (Suomen Tilintarkastajat: Kansainväliset tilintarkastusstandardit.) Ne edellyttävät, että tilintarkastaja säilyttää ammatillisen harkintansa ja skeptisyytensä koko tilintarkastusprosessin ajan sekä noudattaa relevantteja eettisiä vaatimuksia (IAASB I 2021, 51, 54). IFAC:n yhteydessä toimivan IESBA:n eettisiin sääntöihin kuuluvat olennaisena noudatettavana osana kansainväliset riippumattomuusstandardit (IESBA 2024, 138). Riippumattomuusstandardien olemassaolo ja siten tilintarkastajan riippumattomuuden varmistaminen takaa sen, että tilintarkastaja kykenee toimimaan rehellisesti, objektiivisesti ja ammatillisen skeptisyyden säilyttäen (IAASB I 2021, 58).

3 Tilintarkastus pienessä perheyriyksessä

Perheyriyksillä on merkittävä rooli yhteiskunnassa. Esimerkiksi Suomessa vuoden 2014 tilastojen mukaan kaikista suomalaisista työllistävistä yriyksistä noin 70 % koostui perheyriyksistä. Perheyriyks voi olla pörssiin listattu tai listaamaton, minkä tahansa kokoinen yhtiö, mutta Suomessa perheyriyksiiä on esiintynyt eniten pienten yhtiöiden joukossa, vuonna 2014 noin 75 %. (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 22.) Euroopan komission mukaan perheyriyksillä on tärkeä rooli myös koko Euroopan Unionin taloudessa, sillä kaikista Euroopassa toimivista yriyksistä yli 60 % on perheyriyksiiä (European Commission: Family business). Tässä luvussa tarkastellaan aluksi perheyriyksien määritelmää sekä niitä erityispiirteitä, joilla voi olla vaikutusta tilintarkastuksen suorittamiseen ja tilintarkastajan riippumattomuuteen. Näiden jälkeen siirrytään tarkastelemaan tilintarkastajan erilaisia rooleja erityisesti pienen perheyriyksien kontekstissa.

3.1 Perheyriyksien määrittely

Perheyriyksellä ei ole kansainvälisesti yksiselitteistä ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää, sillä siihen vaikuttavat muun muassa eri maiden perhekäsitten tulkintaan, lainsäädäntöihin sekä organisaatio- ja kansallisiin kulttuureihin liittyvät eroavaisuudet (Harms 2014, 302). Vaikka täydellistä määritelmää ei ole olemassa, eri maiden määrittelyistä löytyy kuitenkin huomattavia yhtenäisyyksiä. Nämä yhteiset elementit liittyvät perheen merkittävään osuuteen yriyksien omistuksesta, eri sukupolvien osallistumiseen johdossa sekä perheen arvojen korostumiseen liiketoiminnassa (Fernández-Roca & Gutiérrez Hidalgo 2017, 1). Dawson ja Mussolino (2014, 170) korostavat, että perheyriyksien määritelmäksi ei riitä pelkästään perheen osallistuminen johtamiseen ja hallintoon, vaan näiden lisäksi olennaista on perheyriykseseen liittyvät erityispiirteet ja toiminnan perusluonne, jotka tekevät siitä ainutlaatuisen ja siten erottavat sen muista yriyksistä.

Euroopan komission luoma perheyriyksien määritelmä sisältää neljä kriteeriä, jotka on omaksuttu myös Suomessa (ks. Perheyriyksen liitto: Mikä on perheyriyks ja miten se määritellään?). Ensimmäinen kriteeri on, että enemmistö päätöksentekoon oikeuttavia osakkeita on sellaisella henkilöllä, joka on perustanut kyseisen yriyksien tai hankkinut tai saanut sen osakepääomaa, taikka tällaisen henkilön puolisoilla, vanhemmilla, lapsella tai lapsen jälkeläisillä. Toisena kriteerinä mainitaan, että enemmistö päätöksentekoon oikeuttavista osakkeista on suoria tai epäsuoria. Kolmantena kriteerinä on, että vähintään yksi perheenjäsen tai sukulainen on mukana yriyksien hallinnossa. Neljäs edellytys koskee listattujen yhtiöiden kriteerejä perheyriykselle. Listattu yhtiö on perheyriyks, jos yriyksien perustanut tai hankkinut henkilö, taikka tämän perhe tai jälkeläiset

omistavat 25 % yhtiön osakkeiden tuottamasta äänivallasta. (European Commission: Family business)

3.2 Perheyriksen erityispiirteitä

Tässä alaluvussa käsitellään erityisesti niitä perheyriksien piirteitä, joilla voi olla vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuden toteutumiseen. Perheyriksillä on laaja ja usein vaihteleva joukko erilaisia ominaisuuksia, mutta kaikilla perheyriksillä on kuitenkin useita yhteisiä erityispiirteitä (Family Firm Institute 2014, 53). Erityispiirteidensä vuoksi perheyriksien on mahdollista saada kilpailuetua verrattuna muunlaisen omistusrakenteen omaaviin yrityksiin. Erityispiirteillä on kuitenkin myös kääntöpuoli, ja ne voivat toisaalta myös aiheuttaa erilaisia konflikteja perheessä ja yrityksen menestyksessä. (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 23.)

Perheyriksien toimintaa ohjaa taloudellisten tavoitteiden lisäksi vahvasti sosioemotionaalinen varallisuus (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 66), mikä tarkoittaa omistajaperheen ei-taloudellisia näkökulmia (Berrone ym. 2012, 259). Berrone ym. (2012, 258, 262–264) väittävät, että sosioemotionaalinen varallisuus on keskeisin perheyriksistä muista yrityksistä erottava piirre, ja sen avulla voidaan selittää perheyriksien poikkeavaa käyttäytymistä. He ovat jakaneet sosioemotionaalisen varallisuuden viiteen ulottuvuuteen, jotka liittyvät perheen kontrolliin ja vaikutukseen, perheenjäsenen identifioitumiseen yrityksen kanssa, perheyriksien sosiaalisiin suhteisiin, tunteiden vaikutukseen perheyriksessä sekä perheyriksien jatkuvuuteen sukupolvelta toiselle. Ulottuvuuksien tärkeyden merkitys kuitenkin vaihtelee yrityksen eri vaiheissa (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 68). Näitä ulottuvuuksia käsitellään seuraavissa kappaleissa.

Perhe haluaa jatkuvasti säilyttää suoran tai epäsuoran vaikutusvaltansa yrityksessä sosioemotionaalisen varallisuuden turvaamiseksi (Berrone ym. 2012, 262). Pitkäaikainen omistus ja hallinto varmistavat sen, että perheen arvot ja tavoitteet reflektoituvat yrityksen toimintaan (Cheng 2014, 150). Yleensä perheenjäsenet toimivat perheyriksessä toimitusjohtajana tai muussa korkeassa asemassa, ja perheen sisältä valittu toimitusjohtaja voi tuoda yritykselle erityisiä taitoja ja ominaisuuksia, joita ulkopuoliset johtajat eivät ehkä pystyisi tuomaan (Anderson & Reeb 2003, 1306–1307). Toisaalta voidaan nähdä, että ulkopuolinen johtaja pystyy tuomaan omilla näkemyksillään lisäarvoa yritykselle silloin, jos yrityksen tavoitteita ei edistetä perheen johtamana tarpeeksi (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 135). Saman henkilön toimiminen sekä omistajana että johtajana on tyypillisintä pienemmissä perheyriksissä, kun taas suurissa ja vanhemmissa perheyriksissä omistus- ja johtamisroolit ovat eriytyneet (Koiranen 2003, 16). Pienemmissä perheyriksissä yleisintä on keskittynyt omistusrakenne, mikä mahdollistaa yritykselle

joustavamman päätöksenteon ja toiminnan, ja lisäksi liiketoimintastrategian toteutumisen valvonta helpottuu (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 156). Joustavuus on seurausta perheessä vallitsevista yhteisistä arvoista, tavoitteista ja perheenjäsenten välisestä luottamuksesta (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 52). Toisaalta joustavuus voi olla seurausta johtajana toimivan perheenjäsenen yksinvaltiudesta, jolloin tämä saattaa ohjata yrityksen ja muiden perheenjäsenten toimintaa pelon kautta. Lisäksi keskittyneesti omistetussa perheyrityksessä sukupolvien väliset ristiriidat voivat korostua. (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 25, 156.)

Verrattuna muihin yritysmuotoihin, perheyrityksillä on pienemmät agenttikustannukset omistajien ja johdon välillä, kun taas suuremmat agenttikustannukset enemmistö- ja vähemmistöosakkaiden välillä (Ali ym. 2007, 276). Omistajien ja johdon väliset agenttikustannukset ovat hyvin pieniä silloin, kun heillä on samankaltaiset tavoitteet, ja agenttikustannuksia ei esiinny lainkaan silloin, kun omistajana ja johtajana toimii sama henkilö (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 72–73). Toisaalta perheyrityksissä tapahtuva perheenjäsenten suosiminen ei ehkä ole yrityksen edun mukaista, ja yritystä voidaan jopa käyttää pelkästään perheen omien etujen tavoittelussa muiden sidosryhmien kustannuksella (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 25). Tällainen toiminta muodostaa eturistiriitoja enemmistö- ja vähemmistöosakkaiden välille, ja perheyrityksessä enemmistöosakkaina olevan perheen hyödyksi tehdyt liiketoimet heikentävät vähemmistöosakkaiden saamaa arvoa (Cheng 2014, 152). Andersonin ja Reebin (2003, 1304) mukaan erityisesti perustajaperheissä on kannustimia ja valtaa ryhtyä toimiin, joissa edistetään omia etuja yrityksen kustannuksella. Näillä päämies-agentti -ongelmilla nähdään olevan vaikutusta perheyrityksen toimintaan ja taloudelliseen raportointiin (Cheng 2014, 161).

Toinen sosioemotionaalisuuden ulottuvuus liittyy perheenjäsenten identifioitumiseen yrityksen kanssa, mikä tarkoittaa sitä, että perheyrityksen omistajan henkilöllisyys on vahvasti kytköksissä perheyrityksen toimintaan (Berrone ym. 2012, 262). Koska perheyrityksellä on usein perheen nimi, yrityksen maineesta tulee pitää erityisen hyvää huolta, sillä sen kärsiessä myös perheen maine kärsii (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 133). Rehellisesti toimiminen on tärkeää, sillä epärehellinen toiminta horjuttaa yrityksen sidosryhmien sitoutumista ja luottamusta (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 59), jolloin sekä perheyrityksen että omistajan maine heikkenee. Andersonin ja Reebin (2003) mukaan perheen pitkäaikaisten suhteiden kautta saama maine mahdollistaa pitkäaikaiset taloudelliset vaikutukset verrattuna ei-perheyrityksiin, joissa johtajat vaihtuvat useammin.

Sosioemotionaalisuuden kolmas ulottuvuus käsittää perheyrityksen sosiaaliset sidonnaisuudet. Perheyrityksien erityispiirre muihin yrityksiin verrattuna on niiden vahva ja pitkäaikainen

sitoutuminen kaikkiin sidosryhmäsuhteisiin. Sitoutuneisuus näkyy esimerkiksi omistajien läheisinä henkilökohtaisina suhteina asiakkaisiin ja työntekijöihin sekä puolestaan asiakkaiden ja muiden sidosryhmien pitkään jatkuneina yhteistyösuhteina perheyrietyksen kanssa. (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 181.) Pitkäaikaisten suhteiden myötä perheyrietyksille on kertynyt paljon osaamispääomaa ja sosiaalista pääomaa. Osaamispääoma muodostuu omistajien ja työntekijöiden pitkäaikaisesta kanssakäymisestä, ja se tarkoittaa yritykseen liittyvää tietotaitoa ja hiljaista tietoa eli yritykseen liittyvää käytännön osaamista, ja ajan myötä karttunutta tietoa ja kokemusta. Sosiaalinen pääoma syntyy perheen, työntekijöiden ja muiden liikekumppanien välisistä pitkäaikaisista ja luottamusta sisältävistä suhteista, ja se mahdollistaa esimerkiksi yritystoiminnalle tärkeiden, erilaisten näkökulmien hankkimisen (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 55–57), mikä voi tuoda kilpailuetua.

Neljäs ulottuvuus käsittää yksilöiden tunteiden vaikutuksen perheyrietyksessä. Perheyrietyksien toimintaa ohjaa vahvasti tunteet, sillä ne pohjautuvat aiempiin yhteisiin kokemuksiin ja tapahtumiin. Näillä puolestaan on vaikutusta yritystoimintaan, sen johtamiseen ja päätöksentekoon, ja taustalla vaikuttavat tunteet voivat johtaa sekä hyviin että huonoihin lopputuloksiin. (Berrone ym. 2012, 263.) Perheenjäsenten väliset suhteet voivat aiheuttaa jännitteitä johtuen erilaisista tavoitteista ja näkemyseroista, ja näitä esiintyy perustajien ja jälkeläisten välillä sekä yleisemmin jälkeläisten kesken (Cheng 2014, 152). Näihin konflikteihin liittyy luonnollisesti aina tunteita, ja perheyrietyksessä konfliktien ratkaisussa iso rooli on perheessä vallitsevilla arvoilla (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 55). Tunteiden ohella arvot ohjaavat perheyrietyksen toimintaa ja vaikuttavat päätöksenteossa, ja yhteiset arvot mahdollistavat toiminnan toteuttamisen yhdensuuntaista päämäärää kohti (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 92–94, 96). Perheyrietyksissä esiintyy paljon eitaloudellisia arvoja, joista yleisimpiä ovat omistajien intohimo perheyrietystoimintaan, perinteiden ylläpito sekä yrityksen jatkuvuus tuleville sukupolville. Lisäksi tärkeitä arvoja ovat luottamuksen ja vastuullisen toiminnan säilyttäminen yrityksen sidosryhmiä kohtaan sekä yrittäjäperheen hyvinvoinnista huolehtiminen. (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 77, 80–81.)

Sosioemotionaalisuuden viimeinen ulottuvuus liittyy perheyrietyksen siirtämiseen sukupolvelta seuraavalle. Sukupolvenvaihdos onkin merkittävin perheyrietysten erityispiirteiden haaste, ja se on edellytyksenä perheyrietyksen jatkuvuudelle (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 23, 87). Perheyrietyksen omistajat eivät tavoittele omistuksellaan vain lyhyen aikavälin tuottoja, vaan näkevät sen varallisuutena, joka siirretään seuraavalle sukupolvelle (Cheng 2014, 150). Heidän tavoitteenaan on siirtää yritys seuraavalle sukupolvelle entistä menestyksekkäämpänä, minkä vuoksi panostaminen sidosryhmien luottamuksen säilyttämiseen on erityisen tärkeää yrityksen kasvun ja maineen kannalta (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 183). Vaikka jatkuvuutta saatetaan pitää

itsestäänselvyytenä, sen saavuttaminen edellyttää yhteisiä tulevaisuudennäkemyksiä ja seuraavan sukupolven sitouttamista sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun. Sukupolvenvaihdokseen liittyy haasteita ja sitä tulee suunnitella etukäteen, sillä yllättävät muutokset voivat johtaa kaaokseen. (Tang & Hussin 2020.) Keskittyneessä perheyriyksessä haasteena on seuraajan löytäminen, sillä vaihtoehtoja on perheen sisältä vain vähän (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 156–157). Muita haasteita ovat luopujan antama puutteellinen koulutus, tilanteeseen liittyvä emotionaalisuus sekä tilanteen ajoitus suhteessa yrityksen kehityskaareen (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 88, 98, 103).

3.3 Tilintarkastajan rooli pienessä perheyriyksessä

Suomen kirjanpitolaissa (KPL 1:4a) pienyriyksellä tarkoitetaan kirjanpitovelvollista, jolla enintään yksi seuraavista raja-arvoista ylittyy kahdelta peräkkäiseltä tilikaudelta: taseen loppusumma 7 500 000 euroa, liikevaihto 15 000 000 euroa, tai yhtiön palveluksessa noin 50 henkilöä. Yhtiön on valittava tilintarkastaja ja toimitettava tilintarkastus, eli se on tilintarkastusvelvollinen, mikäli vähintään kaksi kriteeriä seuraavista täyttyy kahdelta peräkkäiseltä tilikaudelta: taseen loppusumma on yli 100 000 euroa, liikevaihto tai sitä vastaava tuotto on yli 200 000 euroa, tai yhtiön palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. Mikäli enintään yksi kriteereistä täyttyy, tilintarkastus on vapaaehtoista. Tilintarkastusvelvollisuus syntyy myös silloin, kun yhtiön pääasiallinen toiminta käsittää arvopapereiden omistamista ja hallintaa, ja yhtiöllä on merkittävä vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa. (TTL 2:2.)

Pienyriyksien tilintarkastuksessa sovelletaan kansainvälisiä ISA-standardeja joustavasti ja suhteessa liiketoiminnan laajuuteen (Horsmanheimo & Steiner 2017, 161). Pienyriyksissä tilintarkastuksen laajuuteen vaikuttaa erityisesti muun muassa pienten yritysten heikompi sisäinen valvonta ja suppea määrä tilintarkastusevidenssiä (Horsmanheimo & Steiner 2008, 417).

Perheyriyksen tilintarkastus eroaa muiden yhtiöiden tilintarkastuksesta monilla tavoilla (Gil ym. 2024, 3144), ja tietyt erot perheyriyksen ja ei-perheyriyksen välillä liittyen ihmisiin, tehtäviin ja toimintaympäristöön vaikuttavat tilintarkastuksessa tehtäviin ratkaisuihin (Trotman & Trotman 2010, 216). Perheyriyksen tilintarkastus tapahtuu ympäristössä, jossa pitkäaikaisilla ja henkilökohtaisilla suhteilla, arvoilla sekä tunteilla on suuri merkitys yrityksen päätöksenteossa. Ulkopuolisen asiantuntijan, tässä yhteydessä tilintarkastajan, tulee tunnistaa perheyriyksessä vallitseva toimintakulttuuri ja arvot ja ymmärtää niiden vaikutus yrityksen päätöksenteossa, jotta tämä kykenee puolueettomasti tekemään oikeita tulkintoja ja ratkaisuja. Tilintarkastaja voi tuoda esille sellaisia asioita ja ongelmakohtia, joita perheyriyksessä ei ehkä muuten olisi huomattu. (ks. Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 145–147.) Tilintarkastajalla voi olla monia erilaisia tehtäviä ja

rooleja tarkastuskohteessa, ja perheyrityksessä näihin vaikuttavat erityisesti perheyritysten erityispiirteet (Gil ym. 2024, 3120).

Lakisääteinen tilintarkastus toimii valvontamekanismina, jonka avulla voidaan vähentää agenttikustannuksia johdon ja omistajien välillä, kuten myös muiden sidosryhmien kohdalla (Niskanen ym. 2010, 230). Myös yksityisissä perheyrityksissä on havaittu käytettävän tilintarkastusta vähentämään agenttikustannuksia perheenjäsenten välillä sekä heidän ja ei-perheenjäsenten välillä (Corten ym. 2017, 13). Riippumattomasti toteutettu tilintarkastus on tärkeässä roolissa virheiden ja petosten ehkäisemisessä, sillä perheyrityksissä voi olla enemmän taipumusta petolliseen toimintaan enemmistö- ja vähemmistöosakkaiden välisten suurempien agenttikustannusten vuoksi (Ho & Kang 2013, 75; Gil ym. 2024, 3121), mutta myös johtuen perheen välisistä siteistä, konflikteista, arvoista ja sosiaalisista tavoitteista (Le Breton-Miller & Miller 2024, 1). Erityisesti keskittyneen omistusrakenteen omistavissa yrityksissä tietojen väärin esittämiselle on suurempi riski, kun tavoitellaan henkilökohtaisia etuja vähemmistöosakkaiden kustannuksella (Salvato & Moores 2010, 200). Lakisääteisen tilintarkastuksen rooli perheyrityksessä on tärkeä siis perheyrityksen eturistiriitojen vähentäjänä, uskottavuuden varmistajana ja samalla maineen parantajana ulkopuolisten silmissä.

Lakisääteiseen tilintarkastukseen voi valvontatehtävän lisäksi katsoa sisältyvän neuvonantotehtävä (Saarikivi 2000, 370). Collinin ym. (2017, 15) mukaan tilintarkastukseen sisältyvällä neuvonantoroolilla (*consigliere*) on suurempi merkitys perheyrityksissä, joissa on keskittyneempi omistusrakenne. He jaottelevat neuvonantoroolin tehtävät perheyrityksessä kolmeen osaan, jotka ovat neuvonantaja (*advisor*), sovittelija (*mediator*) ja viestin välittäjä (*conveyor*). Neuvonta voi liittyä esimerkiksi suosituksiin investointien ajoituksesta, henkilökohtaisiin osinkoverotuskysymyksiin tai sukupolvenvaihdostilanteeseen. Sovittelijana tilintarkastaja voi toimia silloin, kun perheyrityksen osapuolten näkemyksissä ja intresseissä ilmenee tai on riski ilmetä sellaisia eroavaisuuksia, jotka voivat johtaa konflikteihin. (Collin ym. 2017, 6.)

Tilintarkastajaa voidaan luonnollisesti tarvita sovittelijana sukupolvenvaihdoksessa esiintyvissä tai omistajien ja johdon välisissä ristiriitatilanteissa. Viestin välittäjän roolissa tilintarkastaja voi toimia perheyrityksen sisällä silloin, kun informaatio on konfliktien tai muiden rajoitteiden vuoksi vaarassa vääristyä muiden välittämänä, tai kun esimerkiksi huonoja uutisia tai vaikeita asioita ei haluta välittää (Collin ym. 2017, 6). Esimerkiksi sukupolvenvaihdokseen liittyy paljon tunteita ja voi ilmetä vaikeita, käsittelemättömiä asioita (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 147), jolloin tilintarkastaja voi toimia tiedon puolueettomana välittäjänä. Tilintarkastajan toimiminen näissä rooleissa onnistuu, kun hänellä ei ole sukulaissuhteita perheeseen ja kun hän kykenee säilyttämään

ammattillisen riippumattomuuden (Collin ym. 2017, 6–8). Edellytyksenä on, että tilintarkastaja ei osallistu tarkastuskohteen päätöksentekoon tai tilinpäätöksen laatimiseen (Saarikivi 2000, 371).

Tilintarkastukseen sisältyvän neuvonannon lisäksi asiakasyritykselle voidaan tarjota neuvontaa tilintarkastuksesta erillisenä palveluna (Collin ym. 2017, 2). Tällaisia muita kuin tilintarkastuspalveluita (*non-audit services, NAS*) voivat olla esimerkiksi konsultointi laskentatoimessa ja kirjanpidossa, verotuksessa, yritysjärjestelyissä, oikeudellisissa asioissa sekä tietotekniikassa ja kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa. Tilintarkastajan neuvonantotoiminta ei kuitenkaan saa muuttua konkreettiseksi tekemiseksi, ja esimerkiksi kirjanpitopalveluita ei saa tarjota tarkastuskohteelle, sillä se on ristiriidassa riippumattomuusvaatimuksen kanssa. Erityisesti pienillä yrityksillä on tarve tilintarkastajan neuvonantotoiminnalle verrattuna suurempiin yrityksiin, sillä niissä halutaan saada neuvoja esimerkiksi sisäiseen valvontaan tai verosuunnitteluun liittyen. Verokonsultointi on pienessä yrityksessä tärkeässä roolissa erityisesti siksi, että yrityksen verotus vaikuttaa suoraan myös omistajan verotukseen, ja lisäksi verotuksella on suuri merkitys sukupolvenvaihdoksessa ja jopa yrityksen jatkuvuuteen liittyen. Veroneuvontaan lasketaan kuuluvaksi verosuunnittelu, tilinpäätössuunnittelu, verovalitusten laadinta, eri yritysjärjestelyiden verovaikutusten selvittäminen tai arvonlisäveroon liittyvät kysymykset. Verokonsultoinnin tavoitteena on useimmiten löytää lailliset toimintatavat, joilla verojen määrä saataisiin mahdollisimman pieneksi. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 36–43.) IESBA:n (2024, 216) eettiset säännöt edellyttävät, että tilintarkastajan tulee varmistaa riippumattomuuden säilyminen tarjotessa tarkastuskohteelle lisäpalveluja, sillä ne voivat aiheuttaa uhkia riippumattomuudelle. Tilintarkastajan lisäpalveluiden tarjoamista tilintarkastusasiakkaalle rajoittaakin riippumattomuuden vaatimus (Horsmanheimo & Steiner 2017, 38).

4 Tilintarkastajan riippumattomuus perheyrytyksissä

Tilintarkastajan toimintaan ja arviointikykyyn ja siten riippumattomuuteen nähdään vaikuttavan tilintarkastajan ja asiakasyrityksen suhde, asiakkaan ominaispiirteet ja omistusrakenne, tietoisuus asiakasyrityksen omistajan toiminnasta, aiempien tilintarkastusraporttien tarkastelu sekä tilintarkastajan aiempi kokemus ja osaaminen (Shamsadini ym. 2025, 9–10). Perheyrytyksen erityispiirteet sekä tilintarkastajan erilaiset roolit perheyrytyksessä voivat vaikuttaa siihen, millaisia uhkia tilintarkastajan riippumattomuudelle kohdistuu perheyrytyksissä. Tässä luvussa tarkastellaan, millaiset tilanteet perheyrytyksessä voivat vaikuttaa tilintarkastajan riippumattomuuteen. Lisäksi tarkastellaan keinoja, joilla voidaan turvata riippumattomuus näissä tilanteissa. Luvun keskiössä on tarkastella riippumattomuuden vaarantavia tilanteita pienessä perheyrytyksessä IESBA:n laatiman uhkajaottelun mukaisesti.

4.1 Riippumattomuuden uhkatekijät pienessä perheyrytyksessä

4.1.1 Oman edun uhka pienessä perheyrytyksessä

Oman edun uhka aiheutuu taloudellisen tai muun intressin epäasianmukaisesta vaikutuksesta tilintarkastajan toimintaan (IESBA 2024, 31). Tilintarkastajilla on intressejä säilyttää taloudellisesti tärkeimmät asiakkaat ja sellaiset, jotka ostavat tilintarkastajalle tuloja tuovia muita kuin tilintarkastuspalveluja (Tepalagul & Lin 2015, 102–103), ja asiakkaan tärkeys on useimmiten yhdistetty riippumattomuuden heikentymistä aiheuttavaksi tekijäksi verrattuna muihin tekijöihin (Johari ym. 2017, 40). Hon ja Kangin (2013, 75, 89–90) mukaan erityisesti perheyrytyksissä, joissa perheenjäsenillä on enemmistöomistus, maksetaan pienempää tilintarkastuspalkkiota muihin yrityksiin verrattuna. Heidän mukaansa tämä johtuu pienemmistä agenttikustannuksista omistajien ja johdon välillä, kun omistajaperhe valvoo tarkasti johdon toimintaa. Tällöin tilinpäätökseen sisältyvien virheellisyyksien määrä voi pienentyä ja siten tarve korkealaatuiselle, ulkopuoliselle tilintarkastukselle on pienempi.

Pienemmissä yrityksissä (Svanström & Sundgren 2011, 73) ja perheyrytyksissä (Dobler 2014, 446) käytetään usein saman tilintarkastajan tarjoamia muita kuin tilintarkastuspalveluita, ja perheyrytyksissä tilintarkastajan on havaittu saavan niistä suurempaa palkkiota verrattuna itse tilintarkastuksesta saatavaan palkkioon (Gil ym. 2024, 3135). Tutkimuksissa on havaittu, että tilintarkastuksen laatu ja tilintarkastajan riippumattomuus saattavat heikentyä NAS-palveluista saatujen korkeiden palkkioiden myötä listatuissa yrityksissä (Francis 2004, 357; Hohenfels & Quick 2020, 1001). On havaittu, että tilintarkastajat todennäköisemmin antavat vakimuotoisen

tilintarkastuskertomuksen, vaikka tilinpäätökseen sisältyisi virheellisyyksiä, kun tarkastuskohde on tilintarkastajalle taloudellisesti tärkeä (Ye ym. 2011, 145; Rahman ym. 2024, 573). Yen ym. (2011, 145) mukaan vakioimuotoinen kertomus annetaan usein silloin, kun tarkastuskohde käyttää paljon tilintarkastajan tarjoamia NAS-palveluita ja sen johdossa toimii henkilö, joka on aiemmin työskennellyt tilintarkastusyhteisössä. Voidaan päätellä, että perhey yrityksessä näissä tilanteissa riippumattomuuteen voi kohdistua oman edun uhka siksi, että korkeiden palkkioiden ja johdossa toimivan tuttavien myötä tilintarkastaja on myönteisempi yhtiön toimintaa kohtaan eikä ehkä raportoi huomaamistaan virheistä, jotta tämä ei menetä taloudellisesti merkittävää asiakasta ja heikennä omaa mainettaan. Pienessä perhey yrityksessä uhkan vakavuus voi korostua erilaisen toimintaympäristön vuoksi.

4.1.2 Oman työn tarkastamisen uhka pienessä perhey yrityksessä

Oman työn tarkastamisen uhka liittyy paitsi oman, myös kollegoiden toiminnan tarkastamiseen, jolloin tilintarkastajan nykyisen toiminnan tukena käytettävää aiemmin tehtyä työtä ei välttämättä kyseenalaisteta (IESBA 2024, 31) Perhey yrityksissä halutaan rajoittaa yrityksen sisäiseen informaatioon käsiksi pääsevien ulkopuolisten määrää, minkä vuoksi niissä suositaan yhden vakiintuneen tilintarkastajan tarjoamien lisäpalvelujen käyttämistä (Dobler 2014, 445–446). Tilintarkastajat tarjoavat lisäpalveluna konsultointia usein liittyen verotukseen, tietojärjestelmiin, yritysjärjestelyihin sekä oikeudellisiin asioihin. Erityisesti tällainen aikaisemmin tarjottu neuvonanto ja avustaminen voivat aiheuttaa oman työn tarkastamisen uhkaa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 36, 288.) Koska sama tilintarkastaja voi tarjota perhey yrityksissä tilintarkastuksen lisäksi monia tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluja, on olemassa riski sille, että tämä nojaa aiempaan työhönsä ilman riittävää kriittisyyttä joko tietoisesti tai tiedostamatta.

Erityisesti pienissä yrityksissä voi olla henkilöstön osaamisen puutteen vuoksi tarvetta tilintarkastajan tarjoamalle neuvonnalle. Pienissä yrityksissä voi olla heikko sisäinen valvonta, jolloin tarve siihen liittyvälle neuvonnalle saattaa olla merkittävä. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 415, 417.) Perhey yrityksissä tavoitteena on siirtää yritys seuraaville sukupolville aiempaa parempana (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 183), ja toimivalla sisäisellä valvontajärjestelmällä on suurta vaikutusta yrityksen kannattavuuteen erityisesti pienemmissä yrityksissä (Vu & Nga 2022, 5). Quick ja Warming-Rasmussen (2015, 150) havaitsivat, että yksityissijoittajien käsitys ulkoisesta riippumattomuudesta heikkenee sisäiseen valvontaan liittyvän neuvonannon myötä, sillä se voi aiheuttaa oman työn tarkastamisen uhkaa ja tämä kytkeytyy myös oman edun uhkaan erityisesti silloin, kun siitä saatu palkkio on suuri. Riippumattomuus vaarantuu, jos tilintarkastajan aiemmat

arviot ja neuvonta sisäisistä kontroleista vaikuttavat tulevien tilintarkastusten toteuttamiseen (TILA 2015, 12). Olennaista siis on, että tilintarkastaja tarjoaa pelkästään neuvoja tarkastuskohteen tietojärjestelmien ja sisäisen valvonnan kehittämiseen, eikä itse suunnittele näitä tai osallistu päätöksentekoon. Muutoin vaarana on, että hän tarkastaa omaa työtään, jolloin tarkastustyön objektiivisuus saattaa heikentyä. Investointeihin liittyvän neuvonannon ei ole havaittu vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun yksityisissä yrityksissä (Svanström 2013, 360).

Pienemmissä yrityksissä voi olla suurtakin tarvetta verokonsultoinnille, sillä niissä omistajien ja yrityksen talous voivat olla läheisesti kytköksissä, jolloin verotuksella on suoraa vaikutusta omistajien talouteen (Horsmanheimo & Steiner 2017, 42). Lisäksi sukupolvenvaihdon verotuksella voi olla suuria vaikutuksia perheyriksen talouteen (Tsoutsoura 2015).

Verokonsultointi aiheuttaa oman työn tarkastamisen uhkaa, sillä tilintarkastajan antama veroneuvonta voi vaikuttaa tarkastuskohteen tilinpäätökseen. Tällöin hän tarkastaa tilinpäätöstä, jossa veroratkaisut on tehty hänen antamiensa neuvojen pohjalta, minkä vuoksi hän ei ehkä tarkastele kyseisiä ratkaisuja kriittisesti vaan luottaa niiden olevan asianmukaisesti tehty. (Sun & Habib 2021, 680.) Choudharyn ym. (2022, 128) mukaan tilintarkastajan ammattitaidolla on vaikutusta veropalveluista tarjottavan oman työn tarkastamisen uhkan suuruuteen. Uhkan suuruus siis riippuu siitä, miten kriittisesti tilintarkastaja kykenee suhtautumaan aiemmin antamaansa neuvontaan. Lisäksi he havaitsivat, että oman työn tarkastamisen ja oman edun uhka yhdessä korostavat veropalveluista aiheutunutta riippumattomuuden vaarantumista. Toisaalta voidaan nähdä, että verokonsultoinnin kautta saatu tietämys yrityksestä ja sen mahdollisesta aggressiivisesta raportoinnista voi auttaa tilintarkastajaa kohdistamaan tarkastustoimenpiteitä oikeisiin tilinpäätöksen eriin ja siten tilintarkastuksen laatu parantuu (Krishnan & Visvanathan 2011, 113).

Collinin ym. (2017, 5) mukaan tilintarkastukseen liittyvä neuvonantorooli ei vaaranna riippumattomuutta, sillä ammatillisen riippumattomuuden vuoksi häneen ei helposti vaikuta perheen näkemykset. He näkevät, että tilintarkastaja hyötyy roolista saadessaan tilintarkastuksen kautta tietoa yrityksen toiminnasta ja siten tilintarkastaja voi antaa perheyrikselle relevantteja neuvoja. Svanström (2013, 337) tutki tilintarkastuksen ja lisäpalveluiden samanaikaisen tarjoamisen vaikutusta riippumattomuuteen yksityisissä yrityksissä, eikä havainnut sen heikentyvän. Sen sijaan hän havaitsi, että tietoisuuden levittäminen näiden kahden palvelun välillä mahdollistuu.

4.1.3 Asian ajon uhka pienessä perheyriksessä

Asian ajamisen uhka ilmenee tilanteessa, kun tilintarkastaja edistää tarkastuskohteensa asemaa niin voimakkaasti, että hänen objektiivisuutensa heikentyy. Esimerkkejä tällaisista tilanteista ovat

asiakkaan etujen edistäminen, tämän edustaminen riita-asioiden ratkaisussa sekä pyrkiminen vaikuttaa lainsäädäntöön asiakkaan puolesta. (IESBA 2024, 31, 84–85.)

On havaittu, että tilintarkastajan pitkäaikaisella kokemuksella tarkastuskohteessa on vaikutusta siihen, että hänellä on taipumus myötäillä ja tukea asiakkaan intressejä (Haynes ym. 1998, 100). Perheyriityksissä henkilökohtaisten suhteiden pitkäaikaisuus on tärkeää (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 181), ja sama tilintarkastaja voi toimia samassa perheyriityksessä useiden vuosien ajan (ks. Dobler 2014, 446). Ajan myötä tilintarkastaja tulee läheiseksi yritysjohton kanssa ja mahdollisesti samastuu yritysjohton näkemyksiin, jolloin hän todennäköisesti toimii asiakkaan etuja edistäen (Bamber & Iyer 2007, 18). Tutkimusten perusteella voidaan arvioida, että asian ajamisen uhkan ilmenemiseen voi osaltaan vaikuttaa läheisyyden uhka. Toisaalta Bamber ja Iyer (2007, 18) havaitsivat, että kokeneemmat ja korkeamman ammatillisen identiteetin omaavat tilintarkastajat ovat vähemmän taipuvaisia toimimaan asiakkaan toiveiden mukaisesti.

Quick ja Warming-Rasmussen (2015, 176–177) tutkivat tilintarkastajan toimimista asiakkaan edustajana vero-oikeudenkäynnissä, eivätkä löytäneet viitteitä siitä, että asian ajamisen uhkan esiintyminen heikentäisi tilintarkastajan näkyvää riippumattomuutta. He kuitenkin myöntävät, että tällainen tilanne saattaisi vaikuttaa tilintarkastajan mielen riippumattomuuteen heikentävästi. Tilintarkastajat saattavat myös harjoittaa lobbausta vaikka eivät jakaisikaan asiakkaan kanssa samoja poliittisia näkemyksiä, sillä he haluavat säilyttää hyvät suhteet asiakkaaseen mahdollisesti kasvattaakseen tilintarkastuspalkkiota tai vähentääkseen mahdollisuutta tulla irtisanotuksi (Burnett ym. 2018, 407). Myös Blay (2005, 764, 769) havaitsi, että tilintarkastajan pelko asiakassuhteen menettämisestä vaikuttaa tämän tarkastukseen siten, että lopputuloksena on asiakkaan etujen mukainen, vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus. Näiden tutkimusten perusteella voidaan nähdä, että taloudelliset intressit ja siten oman edun uhka voi vaikuttaa asian ajon uhkan ilmenemiseen.

4.1.4 Läheisyyden uhka pienessä perheyriityksessä

Läheisyyden uhkalle on riski silloin, kun tilintarkastajan ja asiakkaan pitkäaikaisten tai läheisten suhteiden vuoksi tilintarkastaja suhtautuu liian myönteisesti asiakkaan intresseihin tai arvioi asiakkaan toimintaa ilman riittävää kriittisyyttä (IESBA 2024, 31). Riippumattomuuden yhtenä edellytyksenä on, että tilintarkastaja ei ole liian läheinen tarkastettavan kohteen kanssa (Sarja 1999, 148). Perheyriityksessä tilintarkastaja tutustuu perheeseen ja luo suhteita perheenjäsenten kanssa (Collin ym. 2017, 14), mikä on tärkeää, jotta tilintarkastaja tuntee asiakkaan riittävästi ja pystyy suorittamaan tilintarkastuksen tehokkaasti (Bamber & Iyer 2007, 1). Tilintarkastajan ja

tarkastuskohteen pitkäaikainen asiakassuhde luo kuitenkin läheisyyden uhkan ja voi vaarantaa riippumattomuuden ja tilintarkastuksen laadun (Tepalagul & Lin 2015, 102).

Perheyrytyksissä arvostetaan pitkiä suhteita (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 181) ja suositaan samaa tilintarkastajaa (Dobler 2014, 445), jolloin yhdellä tilintarkastajalla voi olla pitkäkin toimikausi samassa yrityksessä. Tilintarkastajan ja yrityksen välisellä pitkällä asiakassuhteella on havaittu olevan negatiivinen vaikutus tilintarkastajan kykyyn toimia objektiivisesti ja antaa asianmukaisia yrityksen jatkuvuutta koskevia lausuntoja (Ye ym. 2011, 145; Junaidi ym. 2012, 313). Li (2010, 239) havaitsi tutkimuksessaan, että tilintarkastajan ja asiakkaan välinen pitkäaikainen suhde vaikuttaa tilintarkastajan riippumattomuuteen erityisen haitallisesti pienissä yrityksissä. Tilintarkastajan ja asiakkaan välille muodostuneista henkilökohtaisista suhteista voi aiheutua läheisyyden uhkan lisäksi myös oman edun uhkaa sekä painostuksen uhkaa (Suomen Tilintarkastajat 2024, 11).

Tilintarkastajan ja asiakkaan välinen tuttavuus voi johtaa myös tilintarkastajan samastumiseen, joka saattaa olla uhka tilintarkastajan objektiivisuudelle (Svanberg & Öhman 2015, 395). Bamberin ja Iyerin (2007, 19) mukaan samastumisen voimakkuuteen vaikuttaa erityisesti tilintarkastajan toimikauden pituus asiakkaan tarkastajana, asiakkaasta syntynyt mielikuva sekä asiakkaan tärkeys. Svanberg ja Öhman (2015, 404) puolestaan havaitsivat, että vain tilintarkastajan toimikauden pituudella on vaikutusta samastumisen suuruuteen. Pienemmissä yrityksissä suositaan saman tilintarkastajan tarjoamia lisäpalveluita, ja asiakkaan käyttämien palveluiden määrä on kytköksissä tilintarkastajan ja asiakkaan välisen suhteen pituuteen (Svanström & Sundgren 2012, 73). Riski tilintarkastajan samastumisesta asiakkaan intresseihin kasvaa sitä enemmän, mitä enemmän hän tarjoaa asiakkaalleen NAS-palveluita (Dobler 2014, 431).

Tilintarkastajan toistuva lisäpalveluiden tarjoaminen samalle yritykselle voi siis heikentää tilintarkastajan kykyä ylläpitää riippumattomuutta (Svanström 2013, 340). Esimerkiksi tarjoamalla verokonsultointia, tilintarkastaja osallistuu yhtiön päämäärien saavuttamiseen ja saattaa tulla liian läheiseksi yhtiön kanssa, jolloin riippumattomuus saattaa vaarantua. Tämä tilanne korostuu erityisesti silloin, jos kyseiset palvelut muodostavat merkittävän osan tilintarkastajan tuloista. (Sarja 1999, 148.) Läheisyyden uhka voi siis olla kytköksissä myös oman edun uhkaan. Tämä voi olla keskeistä pienemmissä perheyrytyksissä, sillä pienissä yrityksissä tilintarkastajan tarjoamalla verokonsultoinnilla voi olla suurta merkitystä (Horsmanheimo & Steiner 2017, 25) ja muista kuin tilintarkastuksesta saadut palkkiot ovat mahdollisesti suurempia (Gil ym. 2024, 3135).

Joissakin tutkimuksissa ei kuitenkaan havaittu yhteyttä tarkastuskohteelle tarjottavien NAS-palveluiden ja riippumattomuuden heikentymisen välillä (Hussey 1999, 194; Svanström 2013, 360). Päinvastoin on havaittu, että palveluiden kautta saadulla luottamuksella ja tuttuudella on positiivista vaikutusta tilintarkastusprosessin laatuun (Ye ym. 2011, 124) Erityisesti yksityisissä perheyriyksissä tilintarkastaja voi hyödyntää yrityksestä kerryttämäänsä tietoa tehokkaasti eri tehtävissään (Dobler 2014, 446). Collinin ym. (2017, 15) mukaan tilintarkastajalla itsellään on useita intressejä säilyttää riippumattomuus, jolloin neuvonantorooli ei heikennä sitä. Näitä motiiveja ovat tilintarkastajan halu toimia oikein ja eettisesti sekä säilyttää hyvä maine. Myös perheyriitys haluaa itselleen hyvämaineisen tilintarkastajan. Nämä motiivit suojaavat tilintarkastajan riippumattomuutta mahdollisilta neuvonantorooliin liittyviltä uhkilta (Collin ym. 2017, 15).

4.1.5 Painostuksen uhka pienessä perheyriyksessä

Painostuksen uhkalla tarkoitetaan tilintarkastajaan kohdistuvaa todellista tai koettua painetta, minkä vuoksi hän ei kykene toimimaan objektiivisesti (IESBA 2024, 31). Yleisesti on nähty, että tarkastuskohteen johdolla on suurta vaikutusta tilintarkastajan toimintaan ja näin ollen myös riippumattomuuden vaarantumiseen (Saarikivi 2000, 181). Tilintarkastajilla on myös kannustimia taipua asiakkaalta tulevaan painostukseen säilyttääkseen tärkeän asiakassuhteen (Tepalagul & Lin 2015, 102). On havaittu, että yrityksen johdon motivaatio on keskeinen painetta aiheuttava tekijä tilintarkastajalle, ja siihen liittyvän painostuksen on todettu olevan yleisimmin esiintyvä uhka riippumattomuudelle (Fearnley ym. 2005, 67). Vaikka tilintarkastaja olisi tietoinen mahdollisesta virheellisyydestä, hän ei välttämättä huomioi sitä häneen kohdistuvien paineiden vuoksi (Hurtt ym. 2013, 47).

Tilintarkastajan tarjoamat NAS-palvelut tilintarkastusasiakkaalle voivat johtaa taloudelliseen riippuvuuteen. Tällöin asiakas voi myös painostaa tilintarkastajaa antamaan suotuisan tilintarkastuskertomuksen uhkailemalla tätä NAS-palveluista sekä itse tilintarkastuspalvelusta luopumisella. (Dobler 2014, 431; Al-Okaily & BenYoussef 2020, 3.) Tämä tilanne voi korostua erityisesti pienemmässä perheyriyksessä, sillä pienemmissä yrityksissä lisäpalveluja voidaan ostaa paljonkin pitkän asiakassuhteen myötä (ks. Svanström & Sundgren 2011, 73), ja niistä maksettu palkkio voi olla suurempi kuin itse tilintarkastuspalkkio (Gil ym. 2024, 3135). Mikäli merkittävä osa tilintarkastajan tuloista tulee kyseisestä yrityksestä, hän voi kokea painetta toimia yrityksen johdon toiveiden mukaisesti, jotta ei menetä asiakasta (ks. Tepalagul & Lin 2015, 102–103) Vaikka kokeneemmat tilintarkastajat ovat kyvykkäämpiä, he ovat myös herkempiä erilaisille kannustimille. On havaittu, että kokeneilla tilintarkastajilla on suuremmat houkutukset säilyttää asiakas tulevien

tilintarkastuspalkkioiden toivossa, ja siten he ovat alttiimpia hyväksymään asiakkaan painostuksen. (Messier & Schmidt 2018, 338, 353.) Painostuksen uhkan merkittävä aiheuttaja voi siis olla taloudellinen intressi ja siten oman edun uhka.

Pienemmässä perheyriyksessä omistajana ja johtajana toimii usein sama henkilö (Koiranen 2003, 16), ja tämä voi mahdollisesti käyttää suurta vaikutusvaltaa muihin (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 45). Yrityksessä, jossa on tällainen suuri valtaetäisyys (*power distance*), eli jossa johtajalla on suurta vaikutusvaltaa muihin verrattuna, yksilöt eivät uskalla haastaa johtajan mielipiteitä ja he tottelevat johtajan käskyjä. On havaittu, että tällaisessa ympäristössä myös tilintarkastajiin kohdistuu suuria sosiaalisia paineita, jolloin he päätyvät tekemään ratkaisuja, jotka vaarantavat heidän ammattimaisuutensa. (Nasution & Östermark 2012, 163, 165.) Myös Hatfield ym. (2011, 127) havaitsivat, että suuren painostuksen ympäröimänä tilintarkastajat eivät puutu epäkohtiin siten kuin pitäisi. Lisäksi pienissä perheyriyksissä tilintarkastaja tutustuu ja luo läheisiä suhteita yrityksessä työskentelevään perheeseen (Collin ym. 2017, 14). Pitkäaikaiset ja läheiset suhteet voivat johtaa liialliseen tuttuuteen (*over-familiarity*), mikä puolestaan voi johtaa siihen, että tilintarkastaja todennäköisemmin taipuu tutun asiakkaan painostukseen tilintarkastukseen liittyvissä ristiriitatilanteissa (Li 2010, 229). Läheisyyden uhka voi siis korostaa painostuksen uhkaa.

4.2 Riippumattomuuden turvaaminen pienessä perheyriyksessä

Tilintarkastajan arvioinneissa tapahtuvien virheiden minimointi on riippumattoman tilintarkastuksen vaatimus, minkä vuoksi se tarvitsee huomiota tilintarkastusstandardeissa ja ammatillisissa eettisissä ohjeistuksissa (Shamsadini ym. 2025, 10). Ei kuitenkaan ole olemassa yksinkertaisia ratkaisuja, joilla voitaisiin varmistaa tilintarkastajan objektiivisuus (Bamber & Iyer 2007, 3). On mahdotonta luoda sääntöjä, jotka kattaisivat kaikki mahdolliset riippumattomuuden vaarantavat olosuhteet (Fearnley ym. 2005, 67).

Perheyriyksissä on havaittu maksettavan suurempaa palkkiota NAS-palveluista verrattuna tilintarkastuspalkkioon (Gil ym. 2024, 3135), ja näiden korkeiden palkkioiden on havaittu heikentävän tilintarkastajan riippumattomuutta (Francis 2004, 357; Hohenfels & Quick 2020, 1001). Francis (2004, 364) esittää, että tilintarkastusyriytysten tulisi luopua NAS-palveluiden tarjoamisesta tarkastusasiakkaille. Hänen mukaansa yritykset voivat näin osoittaa, että riippumaton tilintarkastus on niiden keskeisin arvo, ja tällä tavalla voidaan myös lisätä julkista luottamusta tilintarkastukseen ja parantaa sen laatua. Osassa tutkimuksista on kuitenkin havaittu, että lisäpalveluiden tarjoamisen rajoittaminen tai täyskielto ei parantaisi tilintarkastuksen laatua, sillä niiden aiheuttama uhka riippumattomuudelle riippuu palvelun tyypistä. Lisäksi on havaittu, että

EU:n asettama yläraja NAS-palveluista saaduille palkkioille on liian korkea välttämään niistä aiheutuvaa heikkoa tilintarkastuslaatua. (Quick & Warming-Rasmussen 2015, 176–177; Hohenfels & Quick 2020, 1001.) Hohenfels ja Quick (2020, 1002) toteavatkin, että liitetietoihin voisi olla tarpeen sisällyttää yksityiskohtaisempi selvitys tilintarkastajan tarjoamista lisäpalveluista, ja että EU:n jäsenvaltioiden tulisi harkita alhaisempaa ylärajaa NAS-palveluista saaduille palkkioille. Voidaan päätellä, että tällaiset oman edun uhkan suojatoimenpiteet voivat ehkäistä myös oman työn tarkastamisen ja asian ajamisen uhkia, sillä lisäpalveluiden tarjoaminen voi johtaa kyseisiin uhkiin.

Pienessä perheyriyksessä läheisyyden uhka voi olla merkittävä, sillä niissä suositaan läheisiä ja pitkäaikaisia suhteita sidosryhmiin (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 181) sekä yhden ja saman tilintarkastajan käyttämistä (Dobler 2014, 445–446). Lisäksi tilintarkastaja tutustuu yrityksen toimintaan ja perheenjäseniin perusteellisesti (Collin ym. 2017, 14). Hussey (1999, 196) toteaa, että läheisyyden uhkan välttämiseksi johtajien vaikutusvaltaa tilintarkastajan valintavaiheessa tulisi rajoittaa ja tilintarkastajan toimikauden pituutta tulisi rajoittaa. Samastuminen voimistuu tilintarkastajan ja asiakkaan asiakassuhteen pidentyessä, jolloin tilintarkastajan rotaatiovaatimuksen voidaan nähdä vähentävän samastumisen suuruutta (Bamber & Iyer 2007, 19). Heidän mukaansa tärkeä suojakeino on myös se, että tilintarkastusyrietykset korostavat ja edistävät tilintarkastajien ammatillista identifikaatiota. Myös Bauer (2015, 112) toteaa, että ammatillisen identiteetin vahvuudella voidaan lisätä ammatillista skeptisyyttä ja siten pienentää samastumisen vaikutuksia tilintarkastajan toimintaan. Koska tilintarkastajan samastuminen asiakkaaseen tapahtuu ajan myötä, tilintarkastajan rotaation nähtäisiin olevan hyödyllinen keino ehkäistä liiallista samastumisen muodostumista (Svanberg & Öhman 2015, 404). Lin (2010, 239) mukaan pakollinen tilintarkastajan rotaatio soveltuisi vain tietyille yrityksille, sillä liiallisen tuttuuden on havaittu uhkaavan vakavasti riippumattomuutta vain pienemmissä yrityksissä.

Joidenkin tutkimusten mukaan rotaation ei kuitenkaan ole havaittu vähentävän riippumattomuuteen kohdistuvia uhkia (Ruiz-Barbadillo ym. 2009; Bauer 2015; Collin ym. 2017). Collin ym. (2017, 16) havaitsivat, että pakollinen rotaatio voi katkaista suhteet tilintarkastajan, yrityksen ja perheen väliltä, jolloin tilintarkastukseen sisältyvä ja pitkäaikaisiin sidonnaisuuksiin perustuva neuvonantorooli katoaa ja saattaa muuttua viralliseksi NAS-palveluksi. Ruiz-Barbadillon ym. (2009, 132) mukaan pakollinen rotaatio voi jopa vahingoittaa riippumattomuutta, sillä sen vuoksi tilintarkastajilla ei ole kannustimia suojella mainettaan ja siten riippumattomuuttaan samalla tavalla kuin pitkäaikaisissa asiakassuhteissa. Collin ym. (2017, 16) ehdottavat, että rotaation sijaan tilintarkastusyrietykset voisi kouluttaa tilintarkastajia neuvonantorooliin, ja tämä koulutus voisi sisältää ohjeistusta esimerkiksi siitä, miten ristiriitatilanteissa toimitaan ja millaista neuvontaa voi tarjota

ilman, että riippumattomuus vaarantuu. Voidaan päätellä, että läheisyyden uhkan välttämiseksi käytettävillä suojaustoimenpiteillä voidaan välttää myös asian ajamisen uhkaa, sillä pitkäaikaiset ja läheiset suhteet voivat johtaa tilintarkastajan asiakasta myötäilevään toimintaan.

Pienessä perheyrityksessä voi esiintyä myös painostuksen uhkaa, sillä johtaja voi käyttää suurta vaikutusvaltaa muihin (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 45), ja hän voi uhkailla tilintarkastajaa tämän tarjoamista palveluista luopumisella (Dobler 2014, 431). Lisäksi pienissä yrityksissä tilintarkastajan ja asiakkaan välille muodostunut liiallinen tuttavuus voi aiheuttaa painetta tilintarkastajalle taipua asiakkaan painostukseen (Li 2010, 239). Parempi keskusteluyhteys asiakkaan kanssa jo alkuvaiheessa luo yhteisymmärrystä odotuksista, auttaa parantamaan suhdetta, ja vahvistaa luottamusta (Schmidli ym. 2023, 128), jolloin tilintarkastajan ja asiakkaan välinen sujuva kommunikaatio voi siis osittain ehkäistä mahdollista asiakkaalta tulevaa painostusta.

Fearnley ym. (2005, 69) ehdottavat, että lainsäätäjät huomioivat seuraavat asiat turvatakseen tilintarkastajan riippumattomuuden: miten tilintarkastusyrietykset varmistavat, että tilintarkastajilla on korkeat eettiset standardit, että tilintarkastajia ei painosteta säilyttämään asiakasta, että yrityksen sisäiset laadunvalvontaprosessit ovat tehokkaita, että tilintarkastajat säilyttävät ammatillisen skeptisyyden eivätkä luota liikaa asiakkaisiinsa, ja että tilintarkastajat eivät suostu asiakkaan painostukseen tai uhkailuun. Quick ym. (2024) esittivät vaihtoehtoisia keinoja riippumattomuuden parantamiseksi NAS-palveluiden ja niiden palkkioiden rajoittamisen sekä pakollisen rotaation ohelle. Heidän tuloksensa osoitti, että erityisesti keinot liittyen valvontaan, kontrolleihin ja sanktioihin koetaan tehokkaimpina riippumattomuuden turvaamisessa. Tällaisia ovat esimerkiksi ilmianto- ja valvontajärjestelmien käyttöönotto ja niiden luotettavan toiminnan varmistaminen sekä julkisen valvonnan parantaminen. Lisäksi olennaisia keinoja voivat olla ankarampi siviilioikeudellinen vastuu sekä tiukemmat kurinpidolliset ja rikosoikeudelliset sanktiot.

5 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin tilintarkastajan riippumattomuuteen vaikuttavia tilanteita ja tekijöitä pienessä perheyrietyksessä sekä tarjottiin keinoja riippumattomuuden turvaamiseksi näissä tilanteissa. Uhkia tarkasteltiin erityisesti IESBA:n laatiman luokittelun avulla, jossa uhkat on jaoteltu oman edun, oman työn tarkastamisen, asian ajamisen, läheisyyden ja painostuksen uhkiin. Tilintarkastajan riippumattomuus on keskeinen edellytys onnistuneelle ja luotettavalle tilintarkastukselle (Horsmanheimo & Steiner 2017, 277). Se toteutuu täysin vain silloin, kun sekä mielen riippumattomuus että näkyvä riippumattomuus toteutuvat samanaikaisesti. Käytännössä täydellisen riippumattomuuden saavuttaminen on kuitenkin mahdotonta. (Saarikivi 2000, 62, 64.) Tilintarkastajan riippumattomuus voi olla kyseenalainen pienessä perheyrietyksessä, jossa sen erityispiirteet ja tilintarkastajan eri roolit voivat aiheuttaa uhkia. Pienemmissä perheyrietyksissä omistus ja johto ovat usein keskittyneet (Koiranen 2003, 16), ja yksittäisellä henkilöllä voi olla merkittävää vaikutusvaltaa (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 45). Lisäksi perheyrietyksissä suositaan pitkäaikaisia suhteita sidosryhmiin (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 181). Tilintarkastuksen ohella tilintarkastaja voi toimia perheyrietyksessä neuvonantajan, sovittelijan tai informaation välittäjän roolissa (Collin ym. 2017, 6), ja tämän lisäksi tarjota tilintarkastuksen ulkopuolisia lisäpalveluita tarkastuskohteelle (Dobler 2014, 445).

Keskeinen havainto on, että muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoaminen voi aiheuttaa pienen perheyrietyksen tilintarkastajan riippumattomuudelle kaikkia tarkasteltuja uhkia. Pienissä yritysissä (Svanström & Sundgren 2011) ja perheyrietyksissä (Dobler 2014, 446) suositaan saman tilintarkastajan tarjoamien lisäpalveluiden käyttämistä, ja näistä saatu palkkio on usein perheyrietyksissä suurempi (Gil ym. 2024, 3135). Tällöin oman edun uhka voi syntyä, sillä tilintarkastajalla on intressejä säilyttää asiakkaat, jotka tuovat tälle merkittävän osan tuloista (Tepalagul & Lin 2015, 102). Myös asian ajon uhka korostuu NAS-palkkioiden ollessa suuria, sillä tilintarkastaja haluaa varmistaa palkkiot myös tulevaisuudessa ja sen vuoksi myötäilee asiakkaansa toiveita (Blay 2005, 764, 769; Burnett ym. 2018, 407). Aikaisemmin tarjottu neuvonanto voi aiheuttaa oman työn tarkastamisen uhkaa, jos se on vaikuttanut tilinpäätökseen (Sun & Habib 2021, 680). Mikäli tilintarkastaja tarjoaa tarkastuskohteelle lisäpalveluita useiden vuosien ajan, se voi johtaa läheisyyden uhkaan, sillä heidän välilleen voi ajan myötä muodostua läheinen suhde (ks. Svanström 2013, 341; Dobler 2014, 431). Myös painostuksen uhka voi syntyä, sillä asiakas voi uhkailla tilintarkastajaa tämän palveluista luopumisella, jotta tilintarkastaja kokisi pelkoa asiakkaan menettämisestä ja siten toimisi asiakkaan toiveiden mukaisesti (Dobler 2014, 431; Al-Okaily &

BenYoussef 2020, 3). Joidenkin tutkimusten mukaan muut kuin tilintarkastuspalvelut eivät kuitenkaan vaaranna riippumattomuutta, vaan jopa parantavat tilintarkastuksen laatua (Krishnan & Visvanathan 2011; Ye ym. 2011; Svanström 2013).

Toinen keskeinen havainto liittyy tilintarkastajan ja asiakkaan väliseen suhteeseen, joka voi olla hyvinkin läheinen tai pitkäaikainen pienessä perheyriyksessä. Oman edun uhka voi ilmetä, sillä jos tarkastuskohteessa työskentelee tilintarkastajalle entuudestaan tuttu henkilö, tilintarkastaja antaa todennäköisemmin vakiomuotoisen kertomuksen (Ye ym. 2011, 145), mahdollisesti säilyttääkseen hyvän maineen. Pitkäaikainen asiakassuhde voi johtaa asian ajon uhkaan, sillä pitkäaikaisen suhteen myötä tilintarkastaja mahdollisesti toimii tavalla, joka edistää asiakkaan etuja (Haynes ym. 1998, 100; Bamber & Iyer, 2007, 18). Lisäksi se voi johtaa luonnollisesti läheisyyden uhkaan, sillä pitkäaikaisen suhteen myötä tilintarkastaja saattaa samastua asiakkaaseen (Bamber & Iyer 2007, 19; Svanberg & Öhman 2015, 395), jolloin hänen objektiivisuutensa heikkenee (ks. Li 2010, 239; Ye ym. 2011, 145; Junaidi ym. 2012, 313). Pitkäaikaiset ja läheiset suhteet voivat aiheuttaa myös painostuksen uhkaa, koska niiden myötä tilintarkastaja kokee painetta taipua asiakkaalta tulevaan painostukseen (Li 2010, 229) säilyttääkseen henkilökohtaisella tasolla tärkeäksi tulleen asiakkaan. Tilintarkastajan ja asiakkaan väliset suhteet voivat siis aiheuttaa riippumattomuudelle oman edun uhkaa, asian ajon uhkaa, läheisyyden uhkaa sekä painostuksen uhkaa.

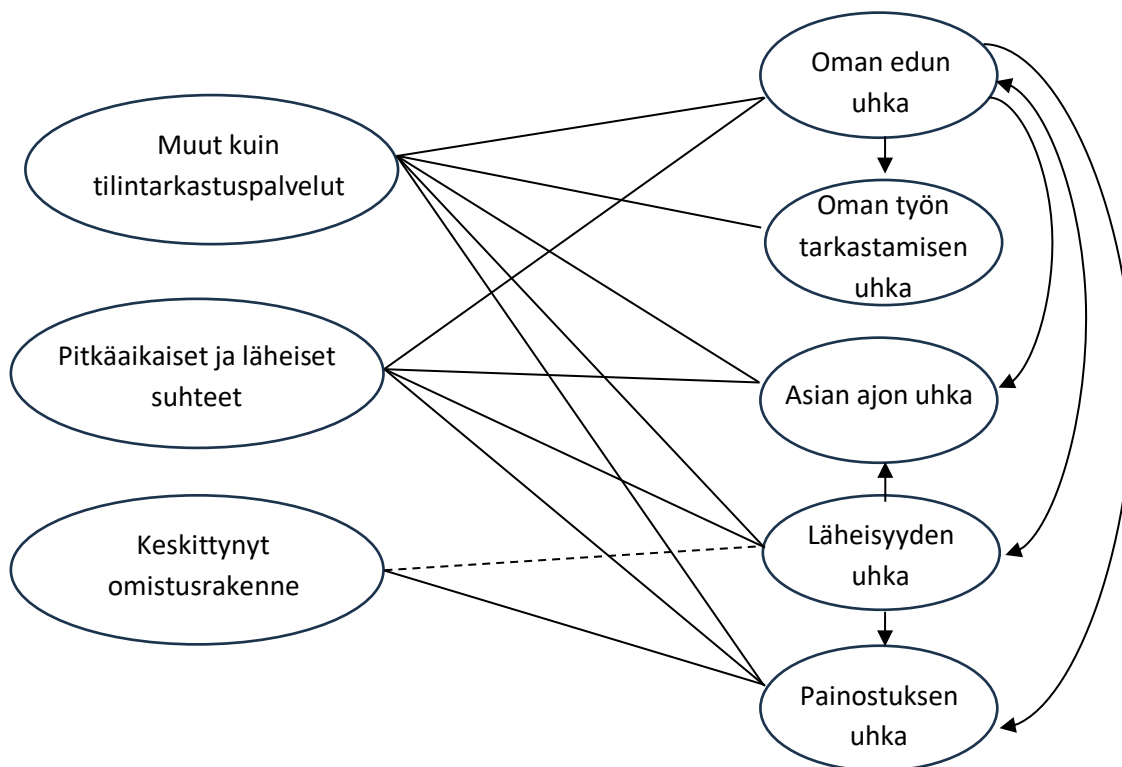
Keskeistä pienen perheyriyksen kontekstissa on myös havainto, joka liittyy yrityksen omistusrakenteeseen. Pienemmässä perheyriyksessä on usein keskittynyt omistusrakenne (Koiranen 2003, 16), ja johto voi käyttää merkittävää vaikutusvaltaa muihin (Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 45). Suuren vaikutusvallan alla oleva tilintarkastaja ei välttämättä kykene toimimaan objektiivisesti ja siten saattaa tehdä tai jättää tekemättä sellaisia toimenpiteitä, jotka vaarantavat tilintarkastajan riippumattoman toiminnan (ks. Hatfield ym. 2011, 127; Nasution & Östermark 2012, 163, 165). Lisäksi voidaan olettaa, että koska pienessä yrityksessä on usein keskittynyt omistusrakenne ja perheyriyksessä tilintarkastaja tutustuu läheisesti johtoon ja omistajiin, voi pienessä perheyriyksessä keskittynyt omistusrakenne aiheuttaa merkittävää läheisyyden uhkaa. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastaja saattaa olla tekemisissä samojen henkilöiden kanssa mahdollisesti kauankin, jolloin tilintarkastajan ja asiakkaan väliset suhteet voivat lähentyä. Pienen perheyriyksen keskittynyt omistusrakenne saattaa siis aiheuttaa riippumattomuudelle erityisesti painostuksen uhkaa, mutta mahdollisesti myös läheisyyden uhkaa.

Pienen perheyriyksen tilintarkastajan riippumattomuuden turvaamiseksi on useita vaihtoehtoja. NAS-palveluiden tarjoamisen aiheuttamia uhkia voidaan vähentää luopumalla niiden tarjoamisesta

tarkastuskohteelle (Francis 2004, 364), EU:n asettaman palkkiolärajan madaltamisella, sekä sisällyttämällä tilinpäätöksen liitetietoihin tarkempi selvitys tilintarkastajan tarjoamista lisäpalveluista (Hohenfels & Quick 2020, 1001). Toisaalta täytyy huomioida, että muiden palveluiden tarjoamisen täyskielto tai rajoitukset eivät välttämättä ratkaise ongelmaa, sillä uhkan suuruus riippuu tarjotun palvelun tyypistä (Quick & Warming-Rasmussen 2015, 176).

Pitkäaikaisten ja läheisten suhteiden aiheuttamia uhkia voidaan välttää rotaatiovaatimuksella (Bamber & Iyer 2007; Svanberg & Öhman 2015, 404) ja toimikauden rajoittamisella (Hussey 1999, 196), koulutuksella neuvonantorooliin (Collin ym. 2017, 16), sekä vahvistamalla ammatillista identifikaatiota (Bamber & Iyer 2007, 19; Bauer 2015, 112). Rotaatiokäytäntö jakaa mielipiteitä, mutta kuitenkin liiallista tuttuutta on havaittu esiintyvän erityisesti pienissä yrityksissä (Li 2010, 239). Painostuksen uhkaa voidaan välttää parantamalla keskusteluyhteyttä tilintarkastajan ja asiakkaan välillä (Schmidli ym. 2023, 128).

Kuva 1 havainnollistaa pienessä perheytyksessä esiintyvien tilanteiden aiheuttamia uhkia sekä uhkien välisiä yhteyksiä. Keskittyneen omistusrakenteen ja läheisyyden uhkan välinen yhteys on merkitty katkoviivalla, sillä se ei ole suoraan johdettavissa aiemmista tutkimuksista vaan perustuu tässä tutkielmassa tehtyyn päätelmään.

Kuva 1 Tilintarkastajan riippumattomuutta uhkaavat tilanteet pienessä perheytyksessä

Tutkielman perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että riippumattomuuden vaarantuminen pienessä perheyrytyksessä ei ole yksiselitteistä. Muiden kuin tilintarkastuspalveluiden tarjoaminen, pitkät ja läheiset asiakassuhteet sekä keskittynyt omistusrakenne voidaan tämän tutkielman perusteella katsoa olevan tilanteita, jotka mahdollisesti johtavat riippumattomuuden vaarantumiseen pienessä perheyrytyksessä. Kuvasta 1 havaitaan, että erityisesti muut kuin tilintarkastuspalvelut sekä pitkäaikaiset ja läheiset suhteet voivat aiheuttaa useita eri uhkia samanaikaisesti. Lisäksi uhkien esiintyminen on usein kytköksissä myös muihin uhkiin ja siten ne voivat entisestään korostaa toisten uhkien suuruutta. Erityisesti oman edun uhkan havaitaan olevan yhteydessä kaikkiin muihin uhkiin, ja se usein myös voimistaa muiden uhkien vakavuutta. Läheisyyden uhka voi puolestaan aiheuttaa asian ajon uhkaa, painostuksen uhkaa sekä oman edun uhkaa. Tämän perusteella voidaan päätellä, että oman edun uhkan ja läheisyyden uhkan esiintyminen todennäköisesti johtaa muidenkin uhkien esiintymiseen, jolloin niiden voidaan katsoa olevan vakavimmat riippumattomuuden uhkat pienessä perheyrytyksessä. Lisäksi kuvasta 1 voidaan havaita, että painostuksen uhka ja läheisyyden uhka liittyvät moniin tilanteisiin. Tämä voi tarkoittaa, että ne ovat erityisen keskeisiä uhkia pienessä perheyrytyksessä. Pienen perheyrytyksen tilintarkastajan on siis tärkeä ymmärtää, että jo yksikin tilanne voi aiheuttaa monenlaisia, toisiinsa kytköksissä olevia uhkia joko yhtäaikaaisesti tai vähitellen, ja siksi hänen tulee tarkastella riippumattomuuttaan huomioiden tilanteiden ja uhkien muodostaman monimutkaisen kokonaisuuden.

Toinen johtopäätös voidaan tehdä riippumattomuuden turvaamisesta. Riippumattomuuden turvaaminen on erityisen tärkeässä roolissa pienessä perheyrytyksessä, jossa uhkat voivat näyttäytyä tavallista suurempina, eivätkä välttämättä rajoitu pelkästään yhteen uhkaan vaan monia uhkia voi usein esiintyä samanaikaisesti. Riippumattomuuden turvaaminen ei siis ole yksinkertaista, vaan voi vaatia useita oikeanlaisia, eri tilanteisiin soveltuvia toimenpiteitä. Yksittäiset turvatoimenpiteet, kuten tilintarkastajan pakollinen rotaatio taikka muiden kuin tilintarkastuspalveluiden rajoittaminen tai kielto voidaan katsoa olevan perusteltuja pienissä perheyrytyksissä. NAS-palveluista saadut palkkiot voivat pienessä perheyrytyksessä muodostaa merkittävän osan tilintarkastajan tuloista ja siten altistaa taloudelliselle riippuvuudelle, mikä voidaan välttää rajoitusten avulla.

Rotaatiovaatimus voi estää liian henkilökohtaisten suhteiden, ja siten myös samastumisen syntymisen, mitkä voivat näyttäytyä erityisen voimakkaina pienessä perheyrytyksessä. Toisaalta on tärkeää huomioida, että NAS-palveluilla ja pitkäaikaisilla asiakassuhteilla voi olla kuitenkin positiivista vaikutusta tilintarkastuksen laatuun, jolloin rajoitukset voivat heikentää tilintarkastajan kartuttamaa ymmärrystä yrityksestä eikä tilintarkastaja siten ehkä kykene suorittamaan oikeanlaisia tarkastustoimenpiteitä. Tämän vuoksi on erityisen olennaista, että riippumattomuutta vaarantavia

tilanteita ja mahdollisia turvatoimenpiteitä harkitaan tilannekohtaisesti ja arvioidaan niiden seurauksia, eikä välittömästi sovelleta yleisesti päteviä ohjeistuksia.

Riippumattomuuden sääntely ja ohjeistus eivät siis sellaisenaan riitä varmistamaan riippumattomuuden toteutumista pienessä perheyrytyksessä, sillä niissä uhkat voivat usein esiintyä samanaikaisesti ja olla huomattavan voimakkaita. Riippumattomuuden turvaaminen vaatii myös itse tilintarkastajalta korkeaa ammatti-identiteettiä sekä kykyä arvioida omaa toimintaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä ja tilanteita kriittisesti. Riippumattomuus edellyttää tilintarkastajalta jatkuvaa oman toiminnan ja ympäröivien olosuhteiden tarkkailua sekä kykyä hahmottaa oikeanlaisia toimintavaihtoehtoja mahdollisten uhkien ilmentyessä. Pienen perheyrytyksen erityispiirteet sekä tilintarkastajan monenlaiset tehtävänkuvat voivat helposti heikentää hänen objektiivista näkökulmaansa, minkä vuoksi tilintarkastajan on tärkeä tunnistaa omat roolinsa ja niiden rajat sekä ympäröivien olosuhteiden mahdolliset vaikutukset riippumattomuuteen.

Tämä tutkielma lisää tietoisuutta pienissä perheyrytyksissä esiintyvistä riskeistä tilintarkastajan riippumattomuudelle. Tutkielmasta on hyötyä pienten perheyrytysten tilintarkastajille sekä muille aiheesta kiinnostuneille, ja tulosten avulla tilintarkastajien on mahdollista tunnistaa ennakoivasti riippumattomuutta vaarantavia tilanteita sekä minimoida niiden aiheuttamien uhkien vakavuutta. Tutkielman merkittävin rajoite liittyy hyödynnettyihin lähteisiin ja empirian puutteeseen. Aikaisempaa tieteellistä kirjallisuutta tilintarkastajan riippumattomuudesta pienessä perheyrytyksessä ei juurikaan ollut saatavilla, joten aihetta piti tarkastella myös hieman epäsuoremmin aiheeseen soveltuvien lähteiden avulla. Tämän vuoksi tutkielma ei välttämättä kata kaikkia pienessä perheyrytyksessä esiintyviä, uhkia aiheuttavia tilanteita. Tulosten yleistämisessä tulee olla varovainen, sillä kaikilla yrityksillä on omat erityispiirteensä ja toimintatapansa, minkä takia tämän tutkielman tulokset eivät välttämättä sovellu kaikkiin pieniin perheyrytyksiin. Lisäksi käsitys riippumattomuudesta sekä pienen perheyrytyksen määritelmästä voi vaihdella maiden välillä johtuen lainsäädännöllisistä ja käytännön eroista. Jatkotutkimuksena olisi hyödyllistä toteuttaa haastattelututkimus, jossa selvitetään tilintarkastajien omia näkökulmia tai aikaisempia kokemuksia riippumattomuuden vaarantavista tilanteista, niiden merkittävydestä sekä niiden mahdollisista ratkaisuksista pienessä perheyrytyksessä. Myös vertaileva tutkimus ulkopuolisten tarkkailijoiden ja tilintarkastajien käsityksistä riippumattomuudesta pienessä perheyrytyksessä olisi mielenkiintoinen.

Lähteet

- Ali, Ashiq – Chen, Tai-Yuan – Radhakrishnan, Suresh (2007) Corporate disclosures by family firms. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 44 (1–2), 238–286.
- Al-Okaily, Jihad – BenYoussef, Nourhene (2020) Audit committee effectiveness and non-audit service fees: Evidence from UK family firms. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, Vol. 41, 100356.
- Anderson, Ronald C. – Reeb, David M. (2003) Founding-family ownership and firm performance: Evidence from the S&P 500. *The Journal of Finance*, Vol. 58 (3), 1301–1328.
- Bamber, E. Michael – Iyer, Venkataraman M. (2007) Auditors' identification with their clients and its effect on auditors' objectivity. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 26 (2), 1–24.
- Bauer, Tim D. (2015) The effects of client identity strength and professional identity salience on auditor judgments. *The Accounting Review*, Vol. 90 (1), 95–114.
- Berrone, Pascual – Cruz, Cristina – Gomez-Mejia, Luis R. (2012) Socioemotional wealth in family firms: Theoretical dimensions, assessment approaches, and agenda for future research. *Family Business Review*, Vol. 25 (3), 258–279.
- Blay, Allen D. (2005) Independence threats, litigation risk, and the auditor's decision process. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 22 (4), 759–789.
- Burnett, Brian – Chen, Hui – Gunny, Katherine (2018) Auditor-provided lobbying service and audit quality. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Vol. 33 (3), 402–434.
- Cheng, Qiang (2014) Family firm research – A review. *China Journal of Accounting Research*, Vol. 7 (3), 149–163.
- Choudhary, Preeti – Koester, Allison – Pawlewicz, Robert (2022) Tax non-audit services and client income tax estimation error. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 41 (2), 113–139.
- Collin, Sven-Olof Yrjö – Ahlberg, Jenny – Berg, Karin – Broberg, Pernilla – Karlsson, Amelie (2017) The auditor as consigliere in family firm. *Journal of Family Business Management*, Vol. 7 (1), 2–20.
- Dawson, Alexandra – Mussolino, Donata (2014) Exploring what makes family firms different: Discrete or overlapping constructs in the literature? *Journal of Family Business Strategy*, Vol. 5 (2), 169–183.
- Dobler, Michael (2014) Auditor-provided non-audit services in listed and private family firms. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 29 (5), 427–454.

- Dogui, Kouakou – Boiral, Olivier – Heras-Saizarbitoria, Iñaki (2014) Audit fees and auditor independence: The case of ISO 14001 certification. *International Journal of Auditing*, Vol. 18 (1), 14–26.
- Elo-Pärssinen, Krista – Talvitie, Eveliina (2010) *Perheyrittys on enemmän*. WSOYpro, Helsinki.
- Elo-Pärssinen, Krista – Heinonen, Jarna (2019) *Uudistuva perheyrittys*. Alma Talent, Helsinki.
- European Commission: *Family business* < https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-fundamentals/family-business_en >, haettu 20.2.2025.
- Fearnley, Stella – Beattie, Vivien A. – Brandt, Richard (2005) Auditor independence and audit risk: A reconceptualization. *Journal of International Accounting Research*, Vol. 4 (1), 39–71.
- Francis, Jere R. (2004) What do we know about audit quality? *The British Accounting Review*, Vol. 36 (4), 345–368.
- Gil, Miguel – Uman, Timur – Hiebl, Martin R. W. – Seifner, Steffen (2024) Auditing in family firms: Past trends and future research directions. *Journal of Small Business Management*, Vol. 62 (6), 3119–3163.
- Harms, Henrik (2014) Review of family business definitions: Cluster approach and implications of heterogeneous application for family business research. *International Journal of Financial Studies*, Vol. 2 (3), 280–314.
- Hatfield, Richard C. – Jackson, Scott B. – Vandervelde, Scott D. (2011) The effects of prior auditor involvement and client pressure on proposed audit adjustments. *Behavioral Research In Accounting*, Vol. 23 (2), 117–130.
- Ho, Joanna L. – Kang, Fei (2013) Auditor choice and audit fees in family firms: Evidence from the S&P 1500. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 32 (4), 71–93.
- Hohenfels, Daniela – Quick, Reiner (2020) Non-audit services and audit quality: Evidence from Germany. *Review of Managerial Science*, Vol. 14 (5), 959–1007.
- Horsmanheimo, Pasi – Steiner, Maj-Lis (2008) *Tilintarkastus – asiakkaan opas. 2. Uudistettu painos*. Alma Talent, Helsinki.
- Horsmanheimo, Pasi – Steiner, Maj-Lis (2017) *Tilintarkastus – asiakkaan opas. 5. uudistettu painos*. Alma Talent, Helsinki.
- Horsmanheimo, Pasi – Kaisanlahti, Timo – Steiner, Maj-Lis (2024) *Tilintarkastuslain kommentaari*. Alma Insights, Helsinki.
- Hurt, R. Kathy – Brown-Liburd, Helen – Earley, Christine E. – Krishnamoorthy, Ganesh (2013) Research on auditor professional skepticism: Literature synthesis and opportunities for future research. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 32 (1), 45–97.

- Hussey, Roger (1999) The familiarity threat and auditor independence. *Corporate Governance: An International Review*, Vol. 7 (2), 190–197.
- IAASB I International Auditing and Assurance Standards Board (2021) *Handbook of international quality control, auditing, review, other assurance, and related services pronouncements*. Volume I.
- IAASB II International Auditing and Assurance Standards Board (2021) *Handbook of international quality control, auditing, review, other assurance, and related services pronouncements*. Volume II.
- IESBA International Ethics Standards Board for Accountants (2024) *Handbook of the international code of ethics for professional accountants – including international independence standards* < https://ifacweb.blob.core.windows.net/publicfiles/2024-08/2024%20IESBA%20Handbook%20of%20the%20International%20Code%20of%20Ethics%20for%20Professional%20Accountants_0.pdf>, haettu 11.2.2025.
- Jensen, Michael C. – Meckling, William H. (1976) Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, Vol. 3 (4), 305-360.
- Johari, Razana Juhaida – Mohd-Sanusi, Zuraidah – Chong, Vincent K. (2017) Effects of auditors' ethical orientation and self-interest independence threat on the mediating role of moral intensity and ethical decision-making process. *International Journal of Auditing*, Vol. 21 (1), 38–58.
- Junaidi – Miharjo, Setiyono – Hartadi, Bambang (2012) Does auditor tenure reduce audit quality? *Gadjah Mada International Journal of Business*, Vol. 14 (3), 303–315.
- Koch, Christopher – Weber, Martin – Wüstemann, Jens (2012) Can auditors be independent? Experimental evidence on the effects of client type. *The European Accounting Review*, Vol. 21 (4), 797–823.
- Koironen, Matti (2003) *Perheyrytyksen johtaminen*. Konetuumat Oy, Valkeakoski.
- KPL Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336.
- Krishnan, Gopal V. – Visvanathan, Gnanakumar (2011) Is there an association between earnings management and auditor-provided tax services? *Journal of the American Taxation Association*, Vol. 33 (2), 111–135.
- Le Breton-Miller, Isabelle – Miller, Danny (2024) A multi-level model of family enterprise corruption. *Journal of Family Business Strategy*, Vol. 15 (3), 100620.
- Li, Dan (2010) Does auditor tenure affect accounting conservatism? Further evidence. *Journal of Accounting and Public Policy*, Vol. 29 (3), 226–241.

- Messier, William F. – Schmidt, Martin (2018) Offsetting misstatements: The effect of misstatement distribution, quantitative materiality, and client pressure on auditors' judgments. *The Accounting Review*, Vol. 93 (4), 335–357.
- Nasution, Damai – Östermark, Ralf (2012) The impact of social pressures, locus of control, and professional commitment on auditors' judgment: Indonesian evidence. *Asian Review of Accounting*, Vol. 20 (2), 163–178.
- Niskanen, Mervi – Karjalainen, Jukka – Niskanen, Jyrki (2010) The role of auditing in small, private family firms: Is it about quality and credibility? *Family Business Review*, Vol. 23 (3), 230–245.
- Perheyritysten liitto: Mikä on perheyritys ja miten se määritellään? < <https://perheyritys.fi/tietoa-meista/ukk> >, haettu 20.2.2025.
- Quick, Reiner – Sánchez Toledano, Daniel – Sánchez Toledano, Joaquín (2024) Measures for enhancing auditor independence: Perceptions of spanish non-professional investors and auditors. *European Research on Management and Business Economics*, Vol. 30 (2), 100250.
- Rahman, Md Jahidur – Zhu, Hongtao – Jiang, Xinyi (2024) Family firms, client importance, and auditor reporting behavior: Evidence from China. *Meditari Accountancy Research*, Vol. 32 (2), 543–578.
- Riistama, Veijo (1999) *Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö*. 2. painos. WSOY – Kirjapainoyksikkö, Porvoo.
- Riistama, Veijo (2000) *Tilintarkastus – perusteet*. 3. Uudistettu laitos. WSOY, Helsinki.
- Ruiz-Barbadillo, Emiliano – Gomez-Aguilar, Nieves – Carrera, Nieves (2009) Does mandatory audit firm rotation enhance auditor independence? Evidence from Spain. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 28 (1), 113–135.
- Saarikivi, Maj-Lis (2000) *Osaakeyhtiön tilintarkastajan riippumattomuus*. Werner Söderström lakitieto, Helsinki.
- Salvato, Carlo – Moores, Ken (2010) Research on accounting in family firms: Past accomplishments and future challenges. *Family Business Review*, Vol. 23 (3), 193–215.
- Sarja, Mikko (1999) *Tilintarkastajan riippumattomuus*. Edita, Helsinki.
- Schmidli, Fabienne Helen – Pleger, Lyn Ellen – Hadorn, Susanne (2023) Don't you forget about me: Independence of evaluations from the perspective of US evaluation clients—An exploratory study. *Evaluation*, Vol. 29 (1), 110–132.
- Shamsadini, Kazem – Javanmard, Hadis – Morady, Zohier (2025) Qualitative modeling of factors affecting auditor's judgment and decision-making. *Accounting Research Journal*, Vol. 38 (1), 1–18.

- Sun, Xuan Sean – Habib, Ahsan (2021) Determinants and consequences of auditor-provided tax services: A systematic review of the international literature. *International Journal of Auditing*, Vol. 25 (3), 675–715.
- Suomen Tilintarkastajat: Mitä tilintarkastus on? < <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastajaksi/mita-tilintarkastaja-tekee/mita-tilintarkastus-on/> >, haettu 5.2.2025.
- Suomen Tilintarkastajat: Kansainväliset tilintarkastusstandardit (ISA-standardit) < <https://tilintarkastajat.fi/jasenelle/hyva-tilintarkastustapa/kansainvaliset-tilintarkastusstandardit-isa-standardit/> >, haettu 18.2.2025.
- Suomen Tilintarkastajat (29.2.2024) *Julkishallinnon hyvä tilintarkastustapa*. Suomen Tilintarkastajat RY:n suosituksia 1/2024. < https://tilintarkastajat.fi/wp-content/uploads/2024/03/STsuositus_Julkishallinnon-hyva-tilintarkastustapa-29-2-2024.pdf >, haettu 4.4.2025.
- Svanberg, Jan – Öhman, Peter (2015) Auditors' identification with their clients: Effects on audit quality. *The British Accounting Review*, Vol. 47 (4), 395–408.
- Svanström, Tobias (2013) Non-audit services and audit quality: Evidence from private firms. *European Accounting Review*, Vol. 22 (2), 337–366.
- Svanström, Tobias – Sundgren, Stefan (2012) The demand for non-audit services and auditor-client relationships: Evidence from Swedish small and medium-sized enterprises. *International Journal of Auditing*, Vol. 16 (1), 54–78.
- Tepalagul, Nopmanee – Lin, Ling (2015) Auditor independence and audit quality: A literature review. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Vol. 30 (1), 101–121.
- TILA Tilintarkastuslautakunta (2015) *Vuoden 2015 ratkaisut*. < https://www.prh.fi/material/sites/prh/attachments/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuslautakunta/2018/qpYsCCW6Q/Tilintarkastuslautakunnan_ratkaisut_vuodelta_2015.pdf >, haettu 20.3.2025.
- Tomperi, Soile (2018) *Tilintarkastus – Normeista käytäntöön*. 4. uudistettu painos. Edita Publishing, Helsinki.
- Trotman, Andrew J. – Trotman, Ken T. (2010) The intersection of family business and audit research: Potential opportunities. *Family Business Review*, Vol.23 (3), 216–229.
- Tsoutsoura, Margarita (2015) The effect of succession taxes on family firm investment: Evidence from a natural experiment. *The Journal of Finance (New York)*, Vol.70 (2), 649–688.
- TTL Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141.

- Vu, Quang – Nga, Nguyen Thi Thuy (2022) Does the implementation of internal controls promote firm profitability? Evidence from private Vietnamese small- and medium-sized enterprises (SMEs). *Finance Research Letters*, Vol. 45, 102178.
- Ye, Ping – Carson, Elizabeth – Simnett, Roger (2011) Threats to auditor independence: The impact of relationship and economic bonds. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 30 (1), 121–148.